

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HUDEBNÍ KULTURY

**PROCES VZNIKU SOUČASNÉ KONCEPCE HUDEBNÍ VÝCHOVY
V ČESKÉM VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMU**
BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Martin Vanáč

Specializace v pedagogice, obor Hudba se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 24. 4. 2018

.....
vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych chtěl poděkovat své vedoucí bakalářské práce PaedDr. Marii Slavíkové, Csc., za její velkou ochotu a pomoc při hledání informací a zdrojů pro moji práci. Děkuji také za milé a příjemné vedení konzultací.

OBSAH

ÚVOD.....	- 2 -
1 STRUČNÝ NÁSTIN ZAČÁTKŮ HUDEBNÍ VÝCHOVY V ČESKÝCH ZEMÍCH DO ZAČÁTKU 19. STOLETÍ	- 4 -
1.1 POČÁTKY HUDEBNÍ VÝCHOVY V ČECHÁCH.....	- 4 -
1.2 HUDEBNÍ VÝCHOVA V ČECHÁCH PO ROCE 1620	- 8 -
1.3 SHRNUTÍ	- 11 -
2 PROCES VÝVOJE HUDEBNÍ VÝCHOVY OD NÁRODNÍHO OBROZENÍ DO KONCE 19. STOLETÍ.....	- 13 -
2.1 NÁRODNÍ OBROZENÍ.....	- 13 -
2.2 VÝVOJ HUDEBNÍ VÝCHOVY V DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ	- 16 -
2.3 SHRNUTÍ	- 20 -
3 PROCES VÝVOJE HUDEBNÍ VÝCHOVY VE 20. STOLETÍ.....	- 22 -
3.1 SITUACE NA POČÁTKU 20. STOLETÍ.....	- 22 -
3.2 SITUACE ZA PRVNÍ REPUBLIKY	- 24 -
3.3 SITUACE ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY.....	- 28 -
3.4 SITUACE PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE	- 29 -
3.5 SHRNUTÍ	- 32 -
4 VZNIK SOUČASNÉ KONCEPCE HUDEBNÍ VÝCHOVY VE VŠEOBECNĚ VZDĚLÁVACÍCH ŠKOLÁCH	- 34 -
4.1 SNAHY O KOMPLEXNÍ HUDEBNÍ VÝCHOVU	- 35 -
4.2 HLAVNÍ ZNAKY SOUČASNÉ KONCEPCE HUDEBNÍ VÝCHOVY.....	- 38 -
4.3 VZNIK NOVÝCH DOKUMENTŮ PO ROCE 2000.....	- 40 -
4.3.1 Rámcové vzdělávací programy	- 40 -
4.3.2 Školní vzdělávací programy	- 42 -
4.3.3 Hodnocení RVP a ŠVP	- 42 -
5 SOUČASNÉ UČEBNICE HUDEBNÍ VÝCHOVY.....	- 44 -
5.1 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 5. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	- 44 -
5.1.1 Hodnocení učebnice	- 45 -
5.2 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	- 45 -
5.2.1 Hodnocení učebnice	- 46 -
5.3 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. – 7. ROČNÍK ZŠ A ODPOVÍDAJÍCÍ ROČNÍKY VÍCELETÝCH GYMNÁZIÍ	- 47 -
5.3.1 Hodnocení učebnice	- 47 -
ZÁVĚR.....	- 48 -
RESUMÉ.....	- 49 -
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	- 50 -

ÚVOD

Hudba. Pro někoho nepostradatelná součást života, pro mě je to nejen koníček, ale něco, v čem mohu žít, něco, do čeho mohu vložit své emoce, něco co je pro mě nejen životní náplní, ale i útekem od někdy těžkého okolí a světa. S hudbou samozřejmě v našem českém školství souvisí i hudební výchova. Pro mě základní prostředek, a u některých dětí možná i jediný prostředek, jak hudbu předat, ukázat její krásu, a hlavně jak zdůraznit její pozitivní vliv na člověka. Kdyby v našem školství nebyla hudební výchova jako povinný předmět, asi bych se s ní nesetkal na takové rovině, v jaké se s ní mohu potkávat dnes. Pamatuji si okamžiky na základní škole, kdy jsme již v první třídě každý den začínali zpěvem. Velký vliv na mě měly školní akademie, na které jsme nacvičovali různá hudební vystoupení. Díky hudební výchově jsem začal chodit do základní umělecké školy, hudbě se věnuji aktivně po celý svůj život. Z těchto důvodů jsem si jako téma své bakalářské práce vybral *Proces vzniku současné koncepce hudební výchovy v českém vzdělávacím systému*. Opravdu mě zajímalo, jak se hudební výchova učila dříve, jaký měla přínos pro žáky v různých časových epochách naší země a jak jsme došli k dnešní koncepci hudební výchovy.

Označíme-li za podstatu současné koncepce hudební výchovy komplexní hudební a múzickou výchovu, jejímiž základními principy jsou aktivita a tvořivost žáka v hudebně-výchovném vyučování, pak lze říci, že v dějinách naší hudební výchovy nacházíme mnohé prvky, které na tyto trendy připravovaly již v minulosti. I když podoba hudebního vzdělávání byla v různých historických obdobích značně rozdílná a odlišná od její současné podoby, již věhlasné tradice české hudebnosti a úroveň českých hudebníků nás opravňují pozastavit se nad některými progresivními prvky z dějin hudební výuky v českých zemích, charakterizovat je a pokusit se hledat kořeny a tradice tohoto procesu. Toto bude i hlavním cílem mé bakalářské práce.

V první kapitole pojednám o vývoji hudební výchovy a o její koncepci od příchodu Cyrila a Metoděje. Dále budu popisovat vývoj hudební výchovy v době husitské, v období humanismu a baroka. V této kapitole chci poukázat na velkou hudební tradici a hudební vzdělávání právě již od dob Cyrila a Metoděje. Dále chci uvést podobnosti ve výuce této doby vzhledem k současné koncepci hudební výchovy.

Ve druhé kapitole budu popisovat proces vývoje hudební výchovy v rámci celého devatenáctého století. První část kapitoly bude zaměřena na národní obrození

a vlastenectví, se kterým je zejména píseň těsně spjata. Dále se zaměřím na národní a kulturní okolnosti. Druhá část kapitoly bude popisovat vývoje hudební výchovy v druhé polovině devatenáctého století a bude uvádět společné znaky koncepce z této doby vzhledem k současné koncepci hudební výchovy.

Ve třetí kapitole se budu věnovat vývoji hudební výchovy a koncepci, podle které se vyučovalo ve století dvacátém. Popíšu zde společné znaky tehdejší a současné koncepce hudební výchovy.

Ve čtvrté kapitole se zaměřím na současnou koncepci hudební výchovy a zpracuji náhled na ni. Vypracuji tedy náhled na rámcové vzdělávací programy a školní vzdělávací programy, ze kterých se dnes vychází.

Pátá kapitola bude obsahovat analýzu současných učebnic hudební výchovy z hlediska současné koncepce hudební výchovy. Vzhledem k tomu, že na magisterském studiu chci pokračovat v aprobaci zaměřené na druhý stupeň základních škol, rozhodl jsem se v této kapitole analyzovat obsah učebnic pro pátý a šestý ročník. Učebnici pro pátý ročník základních škol jsem si vybral proto, abych lépe porozuměl požadovanému vzdělávacímu obsahu, se kterým budou žáci přicházet na druhý stupeň. Učebnice pro šestý ročník základních škol představuje logické a přirozené navázání na předešlou úroveň. Na základě komparace obou učebnic popíšu, jak učebnice vypadají, jaké činnosti jsou v nich zastoupeny, jaké principy výuky jsou v nich uplatněny a jak vyhovují současné koncepci hudební výchovy.

1 STRUČNÝ NÁSTIN ZAČÁTKŮ HUDEBNÍ VÝCHOVY V ČESKÝCH ZEMÍCH DO ZAČÁTKU 19. STOLETÍ

1.1 POČÁTKY HUDEBNÍ VÝCHOVY V ČECHÁCH

Vladimír Kovařík vnímá počátky hudební výchovy již od starého Řecka, kde se děti ve spartských školách učily zpívat hymny a vojenské písně. Zpěv Sparťanům sloužil především k válečným účelům, protože podporoval statečnost a odvahu. Chlapci se zpěvu učili ve školách tzv. kitharistů, kdy Řekové dělili výchovu na tělesnou, muzikální a estetickou. Dále se Vladimír Kovařík zabývá církevními školami a křesťanstvím. Uvádí, že v 6. - 7. století se církev stala záštitou feudální moci a došlo k ustálení liturgického zpěvu. Poté uvádí jako počátek hudební výchovy na našem území příchod Cyrila a Metoděje.¹

Podle Gregora Sedlického u nás historie hudební výchovy sahá až do devátého století na Velkou Moravu. Nemůžeme si představit klasickou podobu výuky tak, jak ji známe dnes. V této době hudba sloužila především církvi pro její liturgické obřady a především jako doprovod mše svaté. Zpěv se tedy pěstoval již od příchodu Cyrila a Metoděje, kteří u nás zavedli novou, slovanskou liturgii a používali staroslověnštinu pro bohoslužebné účely. Zpěv se pěstoval již za jejich doby v Metodějově vyšší slovanské škole v 70. letech 10. století. První školou, na které se vyučoval latinský římský zpěv, byla škola v Budči u Slaného v 10. století. Zpěv na této škole vyučovali Němci. Vyučoval se zde především zpěv žalmů. V 11. století na místo školy v Budči nastoupila Pražská škola, kde se také učilo zpěvu liturgickému. Důležitými místy pro výuku zpěvu se stávaly také kláštery, hlavně benediktýnské. Taková škola fungovala již v roce 1045 v klášteře v Rajhradě.²

Jednou z prvních důležitých reforem zpěvu je brána reforma, která se uskutečnila ve 13. století v chrámu sv. Víta. Pan děkan Vít zde vytvořil první pěvecký sbor u nás. Skládal se z vikářů. Byl zde také placený sbor bonifantů (dobří žáci). České pěvecké školy podporoval Karel IV., který usiloval o rozvoj a zvelebení liturgického zpěvu. Z jeho iniciace vznikl v roce 1444 při katedrále sv. Víta sbor tzv. misionářů, který se skládal z dvaceti čtyř kněží. K nim později přibyl sbor žaltářníků. Ti se věnovali a pečovali především o zpěv žalmů. V této době se také objevilo jméno prvního učitele, kantora, Chvalka. Pečoval o

---

¹ KOVAŘÍK, Vladimír. Vývoj hudební výchovy na českých školách. Praha: SPN, 1960.

² GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

vše, co nějak souviselo s liturgickým a chrámovým zpěvem. Důležitým centrem výuky zpěvu byly tedy církevní školy klášterní, kapitulní a farní, na kterých byl zpěv hned po latině druhým nejdůležitějším vyučovaným předmětem. Tyto školy byly místem přípravy učitelů a varhaníků, kteří položili základ vokální a instrumentální hudbě. Problémem však byla velká konkurence mezi církví a městem. V této době docházelo k rozvoji měst, ale rozvíjela se i církev a bylo třeba určit, komu bude podřízen učitel, který má studenty připravovat pro chrámový zpěv.³

Vladimír Kovařík uvádí, že v 1. polovině 13. století dochází k růstu škol měšťanských, což souviselo s rozvojem měst. Nejstarší doklad o městské škole uvádí Z. Winter z roku 1265. Tuto školu zřídil královský mincmistr Eberhard v Praze u svatého Havla. Co se týče postavení zpěvu, jeho postavení bylo stejné jako u škol farních. Žáci zpívali pod vedením učitele v kostelech a o slavnostech. S rozvojem škol nastalo dělení těchto škol do tří stupňů:

- dětinské - školy nejnižší
- partikulární – školy střední
- univerzity – školy vysoké⁴

V 15. století a ve století 16. došlo také k rozvoji škol partikulárních. Co se týká výuky v těchto školách, byl zde oslaben vliv církve, rostly zde i prvky světského vzdělání. Vyučovacím jazykem zde byla latina a název partikulární (částečný) byl zvolen proto, že se v těchto školách učilo jen částem předmětů, tzv. trivia, kdy hudba byla povinnou součástí. V rámci těchto škol byly jednotlivé stupně: minor – menší, a major – vyšší. Partikulární školu vedl rektor, zástupcem mu byl konrektor a učili klasičtí kantoři. Zpěv zde byl po latině nejdůležitějším předmětem a vyučoval se denně. K výuce se používaly latinské učebnice, například *Musica* od Spangenberg a *Enchiridion utriusque et musicae* od Jiřího Raua z roku 1538. V těchto školách můžeme spatřovat jednu z prvních koncepcí výuky hudební výchovy.⁵

³ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁴ KOVAŘÍK, Vladimír. Vývoj hudební výchovy na českých školách. Praha: SPN, 1960.

⁵ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

V publikaci Gregora Sedlického se poukazuje na fakt, že v 15. století hudbu ovlivňovalo husitství. Husitská revoluce povýšila jednohlasou píseň na mocnou ideologickou zbraň svého boje. Na rozdíl od katolických organizací se v husitství vyučovalo zpěvu jak u dívek, tak i u chlapců. I Jan Žižka považoval zpěv za důležitý, dokonce za křesťanskou povinnost. Husitství ovlivnilo zpěvem hlavně jednotu bratrskou, která se v 15. století stala velkou zpívající obcí. Hlavním učilištěm jejího zpěvu byla sborová shromáždění, na kterých se zpívalo samostatně i společně. Jednota bratrská již od 15. století pečovala o vydávání kancionálů. A hlavně díky ní a jejím kancionálům se nám dochovalo velké množství duchovních písní z té doby. Důležitou osobností jednoty bratrské, která má na svědomí rozvoj hudby je Jan Blahoslav. Jan Blahoslav byl velmi učený člověk, studoval na univerzitě ve Wittenberku a v Basileji. Tento pedagog působil na bratrských školách v Prostějově a Ivančicích. On sám se podílel na vydávání *Šamotulského kancionálu*, ve kterém měl i svoji vlastní tvorbu. Jan Blahoslav na popud učitelů a zpěváků z jednoty bratrské (a uvědomoval si to i sám) dospěl k názoru, že na školách se používají učebnice z latinských škol v Německu a nedostává se výuce zpěvu v našem českém jazyce. Z tohoto důvodu vydal v roce 1558 v Olomouci spis *Musica aneb Knížka zpěvákům náležité zprávy v sobě zavírající*. Tento spis se později stal základní českou teoretickou knihou o hudbě, která byla určena pro učitele. Tato kniha pojednává jasně a systematicky o teorii hudební výchovy v 16. století. Později k této knize Jan Blahoslav dodal dva přídávky. První nese název: *Zprávy některé potřebné těm, kdo chtějí dobře zpívat* a druhý, který se nazývá: *Naučení potřebná těm, kteříž písňě skládati chtějí*. Můžeme říci, že spis *Musica* je první učebnicí zpěvu. Podává tzv. kůrovým kantorům rady, jak zpívat jednohlasé duchovní písně, jak se starat o svůj hlas, především ale podává rady, jak pracovat s chlapci v období mutace a další důležité rady pro vykonávání zpěvu. Jan Blahoslav si uvědomoval důležitost kantorů a školství, proto se snažil svými spisy pomáhat učitelům a dále pedagogy vzdělávat.⁶

Vrcholem humanistického školství jednoty bratrské bylo samozřejmě velké pedagogické a didaktické dílo Jana Amose Komenského. Jan Amos Komenský ve svém díle také kladl velký důraz na zpěv a hudební výchovu jako celek. Dokonce uvedl svoje

---

⁶ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

Informatorium školy mateřské větou: „*Musica macima nobis est*“⁷ (v překladu: *Hudba je nám nejpřirozenější*). V díle *Velká didaktika* zařadil hudbu do všech kategorií svého školského systému. Zdůrazňoval důležitost každodenního zpívání ve škole, ale i mimo ni. Učitel národů se podílel na tvorbě *Amsterodamského kancionálu* z roku 1659, který obsahuje 606 písní. V tomto díle uvádí Komenský své zkušenosti pro bratrský chrámový zpěv a jsou zde i pokyny k přednesu zpěvu. Jan Amos Komenský se věnoval seznamování dětí s hudbou již od útlého věku. Už od mateřské školy prosazuje spojování učení a hudby v podobě lidových říkadel, písní, pohybů a rytmů. Již zde je zřetelný proces vývoje vzniku současné koncepce hudební výchovy. Jan Amos Komenský se také věnoval hudební teorii. V díle *Orbis pictus* podává dobovou nauku o hudebních nástrojích, kterou samozřejmě doplňuje obrazem. Toto pojetí bylo pak dlouho i v novějších učebnicích napodobováno. Pokud budeme sledovat propojování hudby a ostatních předmětů podle Jana Amose Komenského, měli bychom se podívat do jeho díla *Schola ludus*, které ukazuje příkladovou výukovou hodinu, kde se například pojí hudební teorie s matematikou hned vedle praktického zpěvu. Dílo *Schola ludus* je zpracováno formou rozhovoru mezi žákem a učitelem a vysvětluje základní hudební teorii, tzn. klíče, noty, ale i menzurální notaci a zpěv žalmů. Jan Amos Komenský také poukazuje na důležitost toho, aby si děti již od dvou let zvykaly na hudbu, aby ji alespoň poslouchaly. Doporučuje jim dokonce už i poslech vícehlasého zpěvu. Jan Amos Komenský napsal: *Miluje každý člověk muziku, protože harmonie hlasů jest uší pastva libá*.⁸ Při srovnávání přístupu k hudbě Janem Amosem Komenským a Janem Blahoslavem můžeme najít jejich jasnou shodu v názorech. Ke Komenskému se dokonce spousta dalších pedagogů vrací i v pozdějších letech a navazují na něj. Co se týče Jana Blahoslava, můžeme říci, že již trochu upadá v zapomnění, ale důležitý je jeho impulz a také to, že je vlastně úplně první osobou, která se hudbou ve školách zabývala hlouběji.⁹

⁷ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁸ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁹ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

1.2 HUDEBNÍ VÝCHOVA V ČECHÁCH PO ROCE 1620

Gregor Sedlický uvádí důležitý historický mezník, bitvu na Bílé Hoře, po níž byl český národ značně ochromen a znechucen válkou. Toto období bylo pro český lid velmi náročné. Strádal jak po psychické, tak fyzické stránce. Velkým problémem byl také odchod české inteligence, umělců a v neposlední řadě i učitelů do zahraničí. K moci se dostává jezuitský řád a další církevní úřady. Na jednu stranu to pro českou zemi bylo dobře - zakládání nových škol, klášterů, nemocnic apod., to nebyly špatné věci. Problémem byla nesvoboda. Jezuitský řád a církve se staly tak mocnou složkou našeho zřízení, že měly nad vším dohled a to, co se jim nelíbilo, bylo zakázáno. Kam jinam než ke zpěvu se mohl český lid ubírat, aby vyčistil hlavu a odreagoval se. Ke zpěvu obyvatelé naší země měli kladný vztah vždy. Pokaždé když bylo nejhůře, v něm měli skrýš a oporu. Tomu také velmi pomohli vesničtí kantoři, kteří se o hudební složku starali a propagovali ji. Později sehráli velkou roli při snaze uchovat existenci našeho národa. Můžeme tedy vidět, že za rozvojem hudby v této době stáli vesničtí učitelé. Ti museli být velmi všestranní. Mj. museli umět hrát na různé hudební nástroje a museli být schopni žáky vést a rozvíjet po hudební stránce. V této době o tom, jestli učitel dostane místo, rozhodovaly hlavně učitelovy hudební dovednosti. Učitel na škole hudbu učil denně i mimo hodiny vyhrazené pro hudební výchovu. Musel s dětmi připravovat různá hudební vystoupení pro vrchnost a kostel. Zejména z těchto hudebních aktivit vycházel jeho finanční příjem. To, co se děti v hudbě naučily, se mohly naučit jen ve škole. Vždyť pražská konzervatoř vzniká až v roce 1811 a neexistovaly žádné jiné hudebně vzdělávací instituce jako dnes (například základní umělecké školy). Žáci se jinde hudbě naučit nemohli. Oproti venkovským školám na tom byly o dost lépe školy klášterní - jezuitské a piaristické. Zde byla hudba vzdálena prostému životu, ale byla zde vyučována na vyšší úrovni. Hudba byla uplatňována ve prospěch církevní výchovy, politiky a byla zpívána jenom latinsky. Na druhou stranu z těchto škol vzešlo mnoho učitelů, kteří později byli vlasteneckými buditeli našeho národa.¹⁰

Nyní se spolu s Gregorem Sedlickým podíváme na nástin toho, čeho se museli žáci účastnit a vytvářet v jezuitských školách, tzv. kolejích. Museli doprovázet mši svatou zpěvem i hudbou, dále každé pondělí zpívat litanie za zemřelé, v sobotu zpívat litanie loretánské a v některé dny zpívat písně určené k uctění Panny Marie. V 17. st. se

¹⁰ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

u piaristů začala významně rozvíjet hudební složka studia. Vedle náboženství byl u dětí nejvíce podporován zpěv. Za učitele hudby se vybírali odborníci až z Itálie. Itálie vždy byla v Evropě vzorem ve zpěvu, hlavně co se týká opery. V piaristických kolejích se také prováděly různé hry včetně opery. Pokud se někdo chtěl dostat do piaristické koleje, musel projít přísným přijímacím řízením. Základní podmínkou pro přijetí byla dobrá znalost hudby. Hlavně se ale hledělo na hudební nadání. Pro představu: v piaristické koleji na Bílé Vodě ve Slezsku studenti zpívali několikrát denně a instrumentální hudbě se věnovali čtyřikrát týdně po večeři. Mezi učiteli nesměli chybět ani odborníci, kteří se věnovali hlasové hygieně, a byl zde také instruktor na instrumentální hru. V Bílé Vodě se odehrávalo několik oper a her. Kolej měla svůj vlastní orchestr, který čítal dvacet hudebníků. Můžeme říci, že hudbě se tam opravdu dařilo. Důležité je ještě dodat, že hlavní složkou výuky hudby byla hudba liturgická.¹¹

Vzhledem k tomu, že díky venkovským učitelům byla mládež dobře hudebně vzdělávána již od útlého dětství, tak se v 17. a 18. století dařilo nejen školám, které patřily řádu, ale i jiným institucím, především stále spadajícím pod vliv církve. Byly zakládány koleje pro chudé a nadané děti, které církve vychovávala pro svoje potřeby (např. aby v kostelích měl kdo zpívat). Myslím si, že to z části církve dělala také proto, že to pro ni bylo reprezentativní, když v kostele zpíval sbor o třiceti mladých lidech. Tito chudí studenti se na studiích živili hudbou a zpěvem.¹²

Pěvecká výchova se také rozšiřovala o výuku hry na hudební nástroje. Studenti se hudbě opravdu věnovali každý den a zdokonalovali se ve všem, co k ní patří. Hudba pro ně byla hlavní zdroj obživy. Pokud by to nedělali, na studiích by se neměli šanci finančně udržet. Tyto aspekty jsou následkem toho, že se v naší zemi již od 17. století utvářela velká hudební tradice. Díky učitelům na venkově a díky církevním školám se v mladých lidech rozvíjelo hudební nadání. Plody tohoto hudebního vlivu se uplatňovaly celé 19. století a z této generace čerpáme až dodnes.¹³

¹¹ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

¹² GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

¹³ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

V době osvícenské byly české země součástí rakouské říše. Zavedení povinné školní docházky Marií Terezií je důležitý mezník nejen pro hudební výchovu, ale pro celé české školství. Zřídila nejvyšší školský úřad, podpořila reformu Johanna Ignaze Felbigera a jeho návrh školního řádu *Allgemeine Schulordnung* a vydání *Knihy metodní*. Další velký krok na cestě k současné koncepci hudební výchovy. Pro města byly zřízeny školy německé a pro venkov školy triviální. Učitelé se pro tyto školy vzdělávali na tzv. preparandách, což obnášelo šest měsíců studia pro hlavní školy a tři měsíce studia pro školy triviální. V této době se však změnila požadavky na učitele, co se týká hudby. S nástupem feudálního státu se již nekladl tak velký důraz na pečování o chrámovou hudbu a pro získání učitelského místa nebyla již nejdůležitější hudební všestrannost učitele. Zpěv jako takový se vyučoval na triviálních školách jako nepovinný. Na normálních školách se pak nevyučoval vůbec.¹⁴

Od roku 1777 byl zpěv opět zaveden do škol vedle měřictví, štěpařství a včelařství. Měl posilovat náboženského ducha, vést děti k mravnosti a pracovitosti. Vycházelo se právě z *Felbigerovy knihy metodní* a nacvičovalo se třináct náboženských písní pro různé roční období. V roce 1805 byl schválen *Schulkodex* a učitel musel žáky vodit do kostela. Tím se stala náplní zpěvu duchovní hudba. Na školách triviálních se i přesto zpívaly dětské písně. Na konci 18. století se učitelům začala do rukou dostávat metodická literatura, například od Aleše Pařízka, J. F. Kociána, Martina Matěje Broulíka a Jana Jakuba Ryby. Poslední zmíněný se nejvíce zasloužil o povznesení zpěvu ve školách.¹⁵

Jakub Jan Ryba nastupuje jako učitel, idealista a mladík do doby, kdy se vyučuje podle *Felbigerovy knihy metodní*. Problém byl, že někteří žáci i přes již zavedenou povinnou školní docházku nechodili do školy, protože museli doma pomáhat s hospodářstvím. Jakub Jan Ryba vychází při své výuce z všeobecného školního řádu *Allgemeine Schulordnung*. Jakub Jan Ryba propagoval, aby děti chodily do školy, aby byly vedeny k mravnosti a správnému chování. Byl jeden z prvních propagátorů josefínského školství. Uvědomoval si důležitost venkovského učitele a fakt, že učitel má jít dětem i celé obci příkladem. Hlavně ale, že učitel má milovat nejen obsah učiva a učivo jako takové, ale že je nutné mít také pozitivní vztah k dětem (žákům). Vystupoval však proti tehdejším

¹⁴ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

¹⁵ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

názorům, že učitel má být spokojen s málem, co se týká jeho obživy. Za všech okolností ale prosazoval spravedlnost. Jakub Jan Ryba se neustále vzdělával. Vlastnil spoustu tehdejších příruček a spisů. Při svém vyučování zavedl přísnou kázeň, vyučoval od 9 do 11 a od 14 do 16 hodin. Hudební výchovu učil od 11 do 12. V tento čas vyučoval zpěv. Od 16 do 17 hodin učil žáky instrumentální hudbě. Jeho vyučování bylo opravdu vzorové a efektivní, kázeň byla dodržována za všech okolností. Pokud se někdo provinil, vždy byl potrestán spravedlivě. Pokrokovost v učení Jakuba Jana Ryby spatřujeme především v tom, že vycházel při své výuce z nejnovějších příruček a literatury. Výklad se vždy snažil přizpůsobit žákům, které učil s ohledem na jejich schopnosti a dovednosti. Jakub Jan Ryba byl ve své době opravdu jedinečný. Učitelů jeho schopností a jeho vzdělání bylo opravdu málo.¹⁶

1.3 SHRNU TÍ¹⁷

Počátky dějin hudební výchovy můžeme spatřovat již v raném období středověku od 9. století, kdy k nám přišli slovanští věrozvěstové Cyril (v té době ještě zvaný Konstantin) a Metoděj. Za základ hudby na úplných počátcích považujeme zpěv liturgický.

Velmi důležitá reforma se uskutečnila ve 13. století, kdy u nás vznikl první pěvecký sbor u chrámu svatého Víta v Praze. Dále také nesmíme opomenout vznik a nárůst počtu měšťanských škol, kde žáci zpívali pod vedením svých kantorů v kostelech, a při dalších slavnostech v různých sborech. Zde se projevuje podobnost ve výuce vzhledem k současné době. Školní sbory fungují i v rámci naší koncepce hudební výchovy jako volitelné předměty.

Nesmíme zapomenout na školy partikulární, ve kterých se projevila jedna z prvních koncepcí výuky hudební výchovy, jež položila rané základy pro vznik současné koncepce hudební výchovy.

Zásadní osobností pro školství a hudbu do národního obrození byl Jan Amos Komenský. Již J. A. Komenský chápal hudební výchovu jako spojení hudebního vnímání, reprodukčních projevů a rytmických projevů. Spontánní hudební projevy chápal jako velmi důležitou složku duševního i tělesného vývoje každého jedince. Již u jeho osobnosti

---

¹⁶ NĚMEČEK, Jan. Jakub Jan Ryba: Život a dílo. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1963.

¹⁷ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

můžeme vidět projevy moderního přístupu ve výuce. Názory J. A. Komenského velmi silně ovlivnily naše pozdější hudební pedagogy.¹⁸

Velmi důležitou osobností byl také Jakub Jan Ryba, který se zasloužil o povznesení zpěvu v českých školách. Tato osoba se svými inovátorskými postupy je důležitá pro principy výuky v dnešním školství. U Jakuba Jana Ryby můžeme vidět některé metody a přístupy, které se používají také v dnešní výuce hudební výchovy.

Musíme zde připomenout i jezuitské školy, kde se žáci zdokonalovali ve hře na nástroje. Důležitým prvkem pro počátky vývoje hudební výchovy jsou také tzv. venkovští učitelé. Tito učitelé vynikali svými hudebními schopnostmi, všestranným přehledem a láskou ke svým žákům. Díky nim byla již od útlého dětství v žácích podněcována láska k hudbě a byly rozvíjeny jejich hudební schopnosti a dovednosti. I zde můžeme spatřovat podobnosti vzhledem k dnešní koncepci hudební výchovy. V dnešní koncepci hudební výchovy je kladen velký důraz na rozvoj schopností a dovedností, také je kladen důraz na rozvoj všestranných schopností žáků.

Zásadní událostí pro školství bylo zavedení povinné školní docházky Marií Terezií a vydání *Knihy metodní* od Johana Ignaze Felbigera. V roce 1805 byl vydán *Schulkodex*. V téže době byl učitel zbaven povinnosti vodit žáky do kostela, což mělo za následek, že se začala rozvíjet i píseň světská. Můžeme si povšimnout, že se začíná rozvíjet všestrannost předmětu hudební výchova, což je velmi důležitý aspekt do budoucna, pro další vývoj koncepce výuky hudební výchovy.

Můžeme tvrdit, že naše země má velmi silnou hudební tradici. Tato tradice sahá do dávných dob. Hudba byla na našem území pěstována a vyučována od nepaměti. Musíme si ale uvědomit, že stará podoba hudební výchovy byla z dnešního pohledu nepřijatelná, protože nerozvíjela tvořivost žáka, neměla ohledy na psychologické předpoklady jednotlivců a výběr hudebního materiálu byl většinou žákům nepřiměřený a dbal pouze na potřeby pro provozování hudby v kostele a při církevních slavnostech. Na druhé straně se však těmito metodami vychovávali žáci s vysokou hudební erudicí, skvělí hudebníci, kteří šířili věhlas a vysokou kvalitu české hudby.

---

¹⁸ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

2 PROCES VÝVOJE HUDEBNÍ VÝCHOVY OD NÁRODNÍHO OBROZENÍ DO KONCE 19. STOLETÍ

2.1 NÁRODNÍ OBROZENÍ

Podle Gregora Sedlického na počátku 19. století v době národního obrození docházelo k obnově, nebo řekněme k rehabilitaci našeho národa. Nedochovalo jenom k rozvoji jazyka, protože, jak je známo, národní obrození má jazykový charakter, docházelo i k rozvoji zpěvu. Vokální a vícehlasá hudba byla doprovodem společenských sezení i besed. Tato obrozenecká hudba musela tedy proniknout i do škol, protože ve školách v té době učili vlastenečtí učitelé, kteří se samozřejmě zapojovali do společenského a kulturního dění. Mezi učiteli, ale i ve společnosti, kolovaly vydávané sbírky obrozeneckých písní, například *Věvec ze zpěvů vlasteneckých*.¹⁹

Ve třicátých letech 19. století se do pohybu dostávalo hnutí vlasteneckých učitelů z měst i z venkova. Z těchto učitelů byl podle Gregora Sedlického nejlepším a nejpilnějším metodikem Jan Nepomuk Filčík. Gregor Sedlický Jana Nepomuka Filčíka přirovnává k osobě Jakuba Jana Ryby. Stejně jako Ryba vyzdvihoval Filčík význam učitele a snažil se zlepšit jeho postavení. Prosazoval český jazyk, který byl v této době utlačován němčinou. Byl skvělým učitelem, jeho žáci dosahovali velmi dobrých výsledků, a dokonce se stávali učitelskými pomocníky. Byl také velmi zdatným hráčem na varhany, housle a violu. Vedl velký soubor, se kterým předváděl díla například od Mozarta nebo Haydna. Ve škole se řídil myšlenkou, že zpěv je prostředkem k dobré výchově a hudba má být přístupná veškerému lidu. Byl velmi činný, i co se publikací týče, napsal první českou školu houslí, nebo klavírní školu. Hlavně ale napsal první českou metodiku zpěvu *Navedení ke zpěvu*. Jan Nepomuk Filčík zastával názor, že při výuce zpěvu je třeba dát žákům „noty před oči“, takže učitel má podle něj předzpívat, ale nemá psát noty, nýbrž znázorňovat různě dlouhé či krátké čáry znázorňující výšky tónů. Tento princip podle něj žákům pomůže v orientaci v samotných notách. Šlo tedy o metodu sluchově-napodobovací s metodou zrakovou a představovou. Jan Nepomuk Filčík také používal své vlastní písně, ve kterých byly přítomny výchovné motivy. Další významnou osobností spolu s J. N. Filčíkem byl

¹⁹ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

lékař a rektor Karlovy univerzity Jan Theobald Held, který stejně jako Filčík psal své vlastní školní písně.²⁰

Významnou institucí, která vznikla v roce 1832, byla tzv. *Školka*, kterou založil Jan Svoboda. Ve *Školce* byl zastoupen zpěv a hudba. Ve cvičeních Svobodovy příručky se uvádí, jak vyučovat právě zpívání. Učitel má nejdříve žáky naučit text písně, poté má zahrát melodii, kterou má dát opakovat schopnějším žákům, které má mít u sebe, a hrát přitom na housle. Takto má učit všechny své žáky. Dále se zde například uvádí cvičení, ve kterém žáci mají své spolužáky poznávat podle hlasu. Tato *Školka* byla jednou z nejlepších institucí v této době. Propagovala zejména pokrokovou tradici pedagogiky J. A. Komenského a nejlépe u nás školila mladé učitele.²¹

Významnou událostí a vrcholem snažení vlasteneckých učitelů byl v časopisu *Posel* zveřejněný *Návrh* pro národní školy, jehož autorem byl Karel Amerling. Tento *Návrh* přinesl nové myšlenky o školském systému, a hlavně přinesl požadavek pro jednotnou národní školu. V *Návrhu* také Karel Amerling upozorňuje na důležitost všestrannosti výchovy a důležitost probouzení všech nadání, které žáci mají. Z těchto důvodů navrhuje, aby zpěv byl zaveden do všech tříd.²²

Co se týká gymnázií, tak se uvádí v *Nástinu organizace gymnázií* z roku 1849, že zpěv se zavádí dle potřeby a je vyučován pouze pro vybrané žáky na základě jejich chování. Zpěv byl tedy nepovinný, ale mohl být zaveden jako povinný, a to ve dvou hodinách týdně. Od roku 1842 začal Karel Amerling připravovat učitele zpěvu podle svého *Návrhu*. Podkladem pro toto vzdělávání mu byly názory J. A. Komenského. Od roku 1848 byl zaveden dvouletý učitelský kurz, ve kterém se učitelé vyučovali. V roce 1851 vyšlo nařízení ministerstva kultury o povinné docházce studentů obou pražských učitelských ústavů na pražskou varhanickou školu. V roce 1863 byla pak výuka hudební výchovy zavedena přímo na učitelské ústavy. Studenti učitelských ústavů byli stále povinni docházet do pražských kostelů vypomáhat se zpěvem a s hrou na hudební nástroje. Na všechny učitelské ústavy byl také postupně zaváděn sborový zpěv, který již nebyl pouze o duchovní hudbě, ale obracel se spíše k tvorbě národní, můžeme říci světské. V roce 1850

²⁰ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

²¹ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

²² GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

z nařízení zemského úřadu bylo legalizováno soukromé vyučování hudby, které se již dříve začalo rozmáhat. Právě od tohoto roku se datuje v Čechách rozvoj hudebního soukromého školství. Velmi důležitou osobností v první polovině 19. století byl Josef Proksch, který založil svůj vlastní hudební ústav, kde se vyučovalo podle klavírní metody Jana Bernarda Loigera. Cílem výuky v tomto ústavu bylo, aby studenti dokázali každou skladbu nejen rozebrat, ale hlavně jí porozumět a také ji zahrát na fortepiano. Vyučování podle této metody bylo skupinové a náplní bylo: teoretická cvičení, používání chiroplastu (přístroj pro pevné držení prstů při úhohu na klaviaturu) a společné hraní na klavír. Postup výuky v tomto ústavu byl velmi rychlý a již po třech až čtyřech letech byli studenti dobře vyučeni. Někteří z nich později zakládali učitelské ústavy.²³

Nyní se s Gregorem Sedlickým podíváme na situaci českého venkova. Absolventi varhanické školy i prvních učitelských ústavů se dosazovali právě na český venkov. V roce 1848 byl vydán *Slovanský zpěvník a Zpěvník Pichlův*. Tyto zpěvníky učitelé používali a upravovali si písně a repertoár ve vztahu k potřebám žáků. Přidávali si vlastní školní písně a zlidovělé hymny. Mimo tyto písně se ve školách zpívaly stále písně náboženské, protože v roce 1855 byl uzavřen konkordát státu s katolickou církví, což znamenalo, že církev měla dohled nad vyššími i nižšími školami. Tento konkordát byl zrušen v roce 1870.²⁴

V letech 1855 – 1869 bylo hlavní prioritou ustanovit zpěvník pro české školy. První zpěvníky *Pro kostel a školu* od F. V. Karlíka byly vystřídány zpěvníky *Pro školu a dům*, což byly zpěvníky s písněmi světskými od autorů J. V. Rozuma, Š. Bačkory a F. Kavana, což vedlo k tomu, že mládež zajímala spíše píseň světská. Další zpěvník, který byl u nás vydán v roce 1858 a 1859, byl zpěvník dvoudílný od J. Svobody - *Zpěvník pro mládež*. Dále byly vydávány další zpěvníky: Jan Smrž – *Věneček písní školních*, F. Kavan – *Zpěvník pro českou školní mládež*. Co se týká kulturního působení kantora, nespočívalo již jen pouze ve starosti o chrám, ale učitelé začínali vést venkovské kapely. Zpěv českého

²³ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

²⁴ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

národního obrození pronikal do škol i školek. Byla vytvořena dobrá půda pro mladé talenty další generace.²⁵

2.2 VÝVOJ HUDEBNÍ VÝCHOVY V DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

Na počátku druhé poloviny devatenáctého století byla éra tzv. Bachova absolutismu, což znamenalo pro český národ mnoho změn. Kulturní a společenský život se začínal znovu probouzet a národ se začal vzpouzet rakouskému absolutismu. Tyto okolnosti vedly k tomu, že sílilo národní sebevědomí a začaly se rozvíjet tzv. spolky. Vznikaly spolky tělovýchovné – *sokol*, spolek na podporu spisovatelů – *Svatobor* a *slety* (veřejná vystoupení) a hlavně spolky pěvecké – např. *Hlahol*. Tyto pěvecké spolky prosazovaly hlavně český jazyk a literaturu, protože jazyk a literatura byly velmi silně spjaty s národním obrozením.²⁶

Co se týká školství, v roce 1868 byl vydán zákon o poměru církve a školy. V roce 1869 byl zaveden *Základní říšský zákon*, což znamenalo, že zpěv se stal povinným školním předmětem. Mateřské školy fungovaly jako součást obecných škol. Co se týká vzdělávání učitelů, dvouleté učitelské ústavy již nebyly dostačující a byly zavedeny ústavy čtyřleté. Díky spolkové činnosti pokračoval odklon učitelů od církve a učitelé ve spolcích působili jako sbormistři, secvičovaly se různé lidové písně a veřejně se vystupovalo. Zpěv se tedy od roku 1869 vyučoval povinně, a to jednu hodinu týdně ve školách měšťanských, obecných i nižších reálných. Tato koncepce výuky v rámci jedné vyučovací hodiny týdně přetrvává dodnes. Úplně první školní osnovy platily od roku 1869 a v roce 1870 byly zavedeny prozatímní osnovy do škol měšťanských, ve kterých byly pouze tři třídy. Hodiny zpěvu byly vyučovány v chlapeckých třídách jako 2+1 hodina a v dívčích 1+1+1 hodina. *Co se týče náplně předmětu, byla vydána až v ministerském nařízení z roku 1874 takto: Buzení hudebního sluchu, vzdělávání libozvuku, ušlechtnění srdce, oživení vlastenecké lásky, uschopnění k národním písním.*²⁷ Osnovy z roku 1874 platily až do roku 1915. V roce 1907 se k osnovám připojily hudebně kulturní výklady. Ani učitelské ústavy nezůstaly stranou, základním říšským zákonem na nich byl zaveden předmět hudba. Jeho náplní byla

²⁵ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

²⁶ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

²⁷ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

harmonie, zpěv, hra na housle a varhany. Později v roce 1882/3 byl na učitelské ústavě zaveden také klavír, což mělo za následek pokles varhaníků, kteří by hráli v kostelech. Se zavedením povinného zpěvu však nastal problém. Bylo velké množství neaprobovaných učitelů. V roce 1871 byla pouze pro školy střední zřízena „přezkušovací“ komise pro učitele. I když se kvalitních učitelů nedostávalo, zájem o zpěv díky spolkové činnosti rostl a přibývalo nadšenců i umělců.²⁸

Rostl také počet hudebních ústavů. K roku 1861 se mluví o čtyřiceti hudebních ústavech, ze kterých vycházeli skvělí umělci i učitelé. Vznikaly též hudební školy, například v Přerově roku 1886 založil hudební školu B. Kozánek a v Žerotíně vznikla hudební škola v roce 1888 s 83 žáky. Tato škola měla oddělení houslové, klavírní, vyučoval se zde zpěv i harmonie. V roce 1881 v Brně vznikla varhanní škola v čele s Leošem Janáčkem. Tato škola byla velmi důležitá pro hudební vývoj na Moravě až do 20. století.²⁹

Díky rozvoji hudebních škol a pěveckého spolkového života u nás nastal velký rozvoj hudební pedagogiky, jejíž vliv pronikl i do cizích zemí, například do Ruska a Rakouska. Tento rozmach trval až do počátku první světové války. Mnoho našich vynikajících pedagogů působilo i v cizině. V Moskvě na konzervatoři působil F. Laub, J. Hřímálý a v Tbilisi například V. Talich. Díky všem těmto aspektům, a hlavně díky zavedení povinné školní docházky, od 60. let 19. století počaly snahy ve vlastním pedagogickém myšlení a v používání vlastních metod u českých pedagogů. První pokusy byly napodobováním německých „methodenbuchů“. Jedním z prvních autorů, kteří psali tyto práce, byl Leopold Zvonař. Všímal si všeobecné hudební výchovy ještě před tím, než byla povinně zavedena do škol. Napsal například *Úvahu zpěvníku pro mládež*, dále *Návod ke zpěvu ohledem na národní školy*, což je metodika elementárního zpěvu. Tento autor například zavádí spolu s hudební naukou i hudební formy a intonaci. Nechybí zde ani nauka o posuvkách, solmizaci a damenizaci. V závěru tohoto díla je hlavně cenný odkaz na české lidové písně, které slouží jako pomůcka pro intonaci, intervaly a výcvik rytmů. Další jeho významné dílo jsou *Základy harmonie a zpěvu*, ve kterém užívá novou českou hudební terminologii. Leopold Zvonař byl opravdu jedním z prvních průkopníků v hudební pedagogice a metodice. Metodické otázky se začaly opravdu rozvíjet až po roce 1869.

²⁸ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

²⁹ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

Po Leopoldu Zvonařovi uveřejňoval speciální metodické články o zpěvu J. Hejda v roce 1873 v *Hudebních listech*, dále J. Christina.³⁰

Zpěvníky pro mládež se začaly v této době velmi rozšiřovat. Byl vydán *Výbor písní školních pro mládež škol obecných i měšťanských* od J. A. Bergmanna a Ferdinanda Drúbka v roce 1873. Tento výbor byl rozvržen pro jednotlivé ročníky. Nebyl zde kladen důraz pouze na zpěv, ale ve školách byl prostor i pro výuku hry na hudební nástroje. V roce 1875 K. Matějka začal užívat nástěnné hudební tabule k výuce teorie a začaly se používat i další vyučovací pomůcky jako diagramy a jiné.³¹

V roce 1874 F. Urbánek začal vydávat hudebně-pedagogickou literaturu a školní pomůcky pro učitele. Po roce 1869 byly vydávány také první didaktické práce od např. od J. Hejdy nebo J. Vacka. V těchto pracích se řešila především intonace a hlasový výcvik. Byl zde však velký problém - chyběla jednota v metodických postupech. Proto byla díky praxi uznána metoda Františka Pivody nazvaná *Nová Metoda*, která vyšla v letech 1879 – 1883. V této metodě byl zařazen především výcvik hlasu, školení výslovnosti, intonace a výuka vícehlasého zpěvu. F. Pivoda vytvořil systém pěvecké výuky od elementárního zpěvu po umělecký. Začíná tedy jednoduchými úkoly (stupnicové řady) a končí úkoly složitějšími (pěvecko-technickými a intonačními). Tato metoda poté končila pěstováním hlasu pro koncertní a operní účely. F. Pivoda dále vydal *Zpěvník školský* s důrazem na lidové písně a *Nauku zpěvu* pro střední školy. Všechny své metody shrnul do nejdůležitějšího spisu s názvem *Návod k vyučování zpěvu na školách obecných a měšťanských* vydaný v roce 1890. Tento Pivodův systém odpovídal požadavkům pěveckého života v druhé polovině 19. století díky podporování pěvecké výuky a nezátěžujícím přístupem k výuce hudební teorie. Opět si můžeme povšimnout vývoje v koncepci hudební výchovy. Tato metoda je brána jako stěžejní dílo druhé poloviny 19. století. Metoda byla v roce 1881 schválena jako vyučovací pomůcka na našich učitelských ústavech, gymnáziích a školách reálných. Přestože tato metoda byla podpořena například Leošem Janáčkem, mezi učiteli vytvořila boje pro svoji rozsáhlost a nelíbilo se jim jednostranné zdůraznění bel canta.³²

³⁰ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

³¹ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

³² GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

Kolem roku 1890 se v hudebním vývoji u nás začaly uplatňovat čtyři tendence. První tendencí byl růst hudební produkce a reprodukce v rámci českých zemí. Druhou tendencí byl proces profesionalizace a komercializace hudby. V rámci třetí tendence docházelo k oslabení vlasteneckých inspirací. A v rámci čtvrté tendence docházelo k štěpení národní hudby na rozdílné proudy a skupiny. V rámci těchto čtyř tendencí se samozřejmě odrážela hudební pedagogika. Rozvoj hudebních učilišť, ústavů, varhanických škol, to vše bylo dobrou zárukou pro rozvoj českého hudebního talentu, nehledě na zavedení povinné hudební výchovy na školách. I přes to si pražská konzervatoř roku 1889 stěžovala skrze Josefa Krejčího na nedostatečné hudební vzdělání v rámci populace, na ubývání milovníků hudby a především poukazovala na úbytek žáků, kteří by byli opravdu schopní a nadaní pro studium konzervatoře. Poukazovala na skutečnost, že hudební výchova není problém pouze pedagogický, ale i společenský. V této době se tedy kladl velký důraz na studium pedagogické literatury, která měla sloužit ke zlepšení výuky hudební výchovy na českých školách. Vlivem těchto upozornění došlo i na další zkvalitňování výuky hudební výchovy v podobě rozšiřování počtu učitelských ústavů. Hudební pedagogika podněcovala folklórní hnutí, rozvíjela lásku k lidové písni a do školního zpěvu pronikaly i písně sokolské či dělnické. Česká hudební pedagogika prosazovala stejnorodý tvar české hudby. Představiteli této myšlenky byli pedagogové J. L. Zvonař, J. Malát (který především kladl důraz na rozvoj české lidové písně). Vydal díla *Hudební slovník* nebo *Zlatá pokladnice*. J. Malátovy záleželo především na kvalitní školské hudební výchově.³³

Na konci 19. století docházelo také k rozvoji dětské písně. Tyto písně podporují díla Z. Fibicha – *Poupata* a V. J. Novotného – *Poupátka*. V časopisu *Dalibor* se začaly objevovat díky Novotnému jednohlasé dětské písně a také dětské písně pro vícehlasé sbory. V rámci hudební výchovy se také rozvíjela hra na hudební nástroje a byla vydávána četná díla, která se instrumentální hry týkala, např. dílo R. Nejedlého – *Praktická škola pro housle*, které bylo vydáno celkem ve dvanácti vydáních. V posledním desetiletí 19. století vzrostl tedy velký zájem školy o lidovou píseň. Lidová píseň byla samozřejmě propagována i v rámci národního obrození, ale na konci 19. století docházelo k její restauraci. Za restauraci lidové písně mohla také Národopisná výstava, která byla uskutečněna v roce 1895, a díky níž se sbíraly lidové písně nejen na českém venkově.

³³ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

Docházelo k tzv. sběratelství. Velkým podporovatelem lidové písně byl i český básník Jan Neruda, který ji vnímal jako čistou, mravnou a především ochrannou složkou před moderními vlivy. Definitivně tedy mizela píseň kostelní a moralistická, což mělo za následek změny v náplni hudební výchovy. Do popředí se dostával cíl, aby děti poznaly krásu života. Proto nebyly přítomny písně revoluční nebo „zbrojnické“.³⁴

2.3 SHRNUŤÍ³⁵

Počátek 19. století je silně spjat s národním obrozením u nás. Vliv národního obrození ovlivnil veškeré dění v naší zemi a jinak tomu nemohlo být ani u hudby a hudební výchovy. Docházelo k rozvoji lidové a „vlastenecké“ písně. Tyto písně se dostávaly do popředí a duchovní píseň ustupovala, oproti období předchozímu, kde byla hlavní složkou hudební výchovy. Vycházely sbírky těchto lidových a vlasteneckých písní. Rád bych zmínil především sbírku *Věnc ze zpěvů vlasteneckých*. Národní obrození mělo velký vliv na celou budoucnost našeho národa. Navíc mělo také velký vliv na naše školství. Kdyby nebylo národního obrození, český národ by pravděpodobně zanikl a zaniklo by i české školství. Jedním z cílů národního obrození bylo uchování si vlastních tradic, kam patřila i lidová píseň. Proto se sbírala a vydávala ve zpěvníkách. To že byly tyto tradice uchovány až do dnešní doby, je velmi důležité pro dnešní koncepci hudební výchovy. Kdyby se tyto tradice neuchovaly, zanikla by lidová píseň, která se vyučuje v rámci hudební výchovy i v dnešní době.

Co se týká osobností, do popředí se dostává Jan Nepomuk Filcík se svou první metodikou zpěvu *Navedení ke zpěvu*. Jan Nepomuk Filcík je uznávaným metodikem a navazuje na Jakuba Jana Rybu. Tato metodika v dalších letech sloužila jako podklad pro další vydávané metodiky. Další významnou osobou v první polovině 19. století byl Karel Amerling, který ve svém *Návrhu* přináší nové myšlenky týkající se školského systému. To byly dva nejdůležitější dokumenty týkající se koncepce hudební výchovy v tomto období. Tyto dokumenty měly vliv na utváření dalších koncepcí.

V roce 1863 byla hudební výchova zavedena povinně na učitelské ústavy a další důležitou osobností byl Josef Proksch, který založil svůj vlastní učitelský ústav, kde se

³⁴ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

³⁵ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

vyučovalo podle metody Jana Bernarda Loigera. To je další důležitý moment. Pokud by nebyli vzdělávání učitelé, zastavil by se vývoj hudební výchovy.

Na přelomu poloviny 19. století vznikaly zpěvníky, především *Slovanský zpěvník* a dále například *Zpěvník pro mládež* od J. Svobody. Druhá polovina 19. století je spojena s bachovským absolutismem, v jehož vlivu se český národ začíná mobilizovat a vzpouzet rakouské nadvládě. Hudební výchova a hudba byla na vzestupu a ovlivnila ji především spolková činnost – pěvecké sbory a láska ke zpěvu jako takovému. V roce 1869 byl zaveden *Základní říšský zákon*, což znamenalo, že zpěv se stal povinným školním předmětem. Byla také zavedena povinná školní docházka pro chlapce a dívky do 14 let. Zpěv se tedy začal vyučovat povinně, a to jednu hodinu v týdnu. To byla jedna ze zásadních událostí v rámci 19. století. Tato časová dotace předmětu hudební výchovy je v našem vzdělávacím systému přítomná dodnes.

V roce 1874 byly zavedeny nové osnovy, které platily až do roku 1915. V druhé polovině 19. století nastal také velký rozvoj hudební pedagogiky. Velmi důležitou osobností pro počínající metodiku byl Leopold Zvonař, který vydal *Úvahu zpěvníku pro mládež*, dále *Návod ke zpěvu s ohledem na národní školy* (což je metodika elementárního zpěvu). Začaly vycházet další metodiky. Kvůli jejich velkému množství a rozdílnosti vydal František Pivoda *Novou metodu*, což byla jednotící metodika. František Pivoda v této metodě uvádí, že učitel si má vybrat takovou metodu, která je mu blízká a dobře mu poslouží při výuce. Zde si můžeme povšimnout velké podobnosti se současnými principy výuky, které zohledňují schopnosti žáků a potřeby učitele.

Na konci století tedy docházelo ke zkvalitňování výuky hudební výchovy, a to také díky vzrůstajícímu počtu učitelských ústavů. Definitivně vymizela píseň kostelní, jejíž postupný ústup byl důležitý zejména proto, že se mohly začít projevovat další hudební žánry. Hlavní důraz byl kladen na to, aby děti poznávaly krásu hudby a života. Začaly se projevovat první moderní tendence.

3 PROCES VÝVOJE HUDEBNÍ VÝCHOVY VE 20. STOLETÍ

3.1 SITUACE NA POČÁTKU 20. STOLETÍ

Podle Gregora Sedlického je pedagogika v českých zemích na počátku 20. století silně spjata s děním ve světě. S jejím rozvojem souvisel i rozvoj ve vědě a technice. Silný vliv na pedagogiku měla také estetika, které se věnovali na Karlově univerzitě spolu s vědeckou pedagogikou. Na počátku století se čím dál častěji objevovaly silné reakce proti herbartovské pedagogice. Vytýkán jí byl hlavně mechanický způsob učení. Proti této pedagogice se v čele českých pedagogů stavěl především Otakar Hostinský. Své názory publikoval například v díle *Umění a společnost*.³⁶

Na počátku tohoto století se postupně rozvíjela hnutí, která podporovala uměleckou výchovu. Proti těmto hnutím se sice zvedla vlna odporu, ale minula se s účinkem. Díky podporujícím hnutím rostl počet pořádaných koncertů. Vliv na tuto skutečnost mělo také určitě založení České filharmonie v roce 1901. Vzhledem k tomu, že se do škol prosazovala umělecká výchova, začaly se v našich školách pořádat výchovné koncerty a hudba i samotné umění tak bylo více přibližováno samotným žákům i mimo vyučování hudební výchovy. Rady pro pořádání těchto koncertů si mohli učitelé nastudovat například v odborných časopisech, do kterých přispíval svými články např. Konrád Pospíšil. Ten v roce 1909 vydal *Českou čítanku notovou*, ve které si žáci mohli procvičit nejen noty, ale další součásti hudební nauky. Můžeme si všimnout souvislosti se současnou koncepcí hudební výchovy - výchovné koncerty se pořádají i dnes. Konrád Pospíšil se také vyjádřil k úkolu hudební výchovy. Tvrdil, že hudební výchova má především vychovávat lidstvo hudebně a hudbu také popularizovat.³⁷

Počátek tohoto století tedy přináší nové chápání hudební výchovy a to skrze estetické vnímání, což byl v hudební výchově zcela nový prvek. Tato reforma vyvolala spoustu bojů a především různé představy o tom, jak by se estetika měla uplatňovat. V roce 1907 byla vydána nová reforma pro školy měšťanské, která se týkala zpěvu a ve které byly přítomny i hudebně-kulturní výklady, což byla úplná novinka oproti reformě z roku 1874. Tato situace se dotkla i tehdejších učebnic, například *Cvičebnice*

³⁶ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

³⁷ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

zpěvu od Václava Svobody, která byla obohacena o profily některých skladatelů. Problematika ve vyučování hudební výchovy byla v nedostatku intonačních metod, které téměř chyběly. Ty učebnice zaměřené na intonační metody, které jsme měli, byly přejeté z ciziny. Intonační metody ale do své učebnice *Hudební slabikář* zařadil Jaroslav Bradáč.³⁸

Velký vliv na hudební pedagogiku měly berlínské sjezdy v letech 1903, 1904, 1906, 1908, 1911 a rakouské sjezdy hudebních pedagogů v letech 1911 a 1914. Boje za reformu hudební výchovy s širším kulturním významem probíhaly v celé Evropě. To byl zásadní fakt, který se dotýká současné koncepce. Tyto sjezdy zapříčinily požadavek nové reformy, především pro školy obecné. Tuto reformu chtěli pedagogové především proto, aby se zvelebila hudba jako taková. To měla zapříčinit právě reforma na školách obecných, protože tam docházelo k největšímu ovlivňování mladých lidí. Tato reforma byla opravdu potřebná, protože na počátku dvacátého století docházelo k úpadku hudby a hudební výchovy jako takové. Pomalu totiž opadával vlastenecký duch z dob století devatenáctého a na scénu přicházela také komercializace hudby.³⁹

Pravidla této reformy byla prezentována v hudebních časopisech a některá pravidla (zásady) byla přejata ze zahraničí, především od rakouských kolegů. Na počátku 20. Století vznikaly organizace, jež měly za úkol podporovat hudební výchovu, ale i hudbu jako takovou - aby se nesnižovala její kvalita a aby se s ní seznamovaly děti již od útlého věku. Vznikla například tzv. *Pěvecká škola umělecké výchovy* nebo *Hudební Budeč*, což byla vlastně taková dětská škola intonační. Je nutno zde zmínit A. Cmírala, který vydával učebnice (školy) pro tato zařízení. Do výuky hudební výchovy se dostávala ze zahraničí *Battkeho intonační metoda*. Ta spočívala v tom, že žáci by měli vynaložit ke studiu hudební výchovy stejné úsilí jako v ostatních předmětech a nezpochybňovat její důležitost. Vychází především z důrazu na cvičení sluchu, hudební představivosti a přirozeného tonálního citění, které je založeno na solmizačních slabikách (těmi si žáci mohli pomáhat při určování intervalů). Později byla tato metoda počestěna na pomocné písně typu: *Chovejte mě má matičko*, které sloužily jako pomoc při určování intervalů. Díky této *Battkeho metodě* začaly vznikat nové metodiky a příručky, které byly

³⁸ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

³⁹ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

vydávány do druhé světové války. Battkeho metoda je velmi důležitá pro snahy o komplexní hudební výchovu.⁴⁰

Dále se k nám dostala metoda od Émile Jaques Dalcroze, která reformovala elementární hudební výchovu a také umělecko-výchovnou praxi. Později byla na této metodě vystavěna sokolská pohybová rytmika. Stále ale hudební výchovu pronásledoval úpadek ve zpěvnosti a v schopnostech žáků, čemuž nasvědčoval i výzkum např. od A. Cmírala. Názor na to, proč tomu tak je, se rozdělil na dvě skupiny. Jedna skupina byla názoru, že tento úpadek spočívá v tom, že se ve školách málo vyučuje zpěvu církevnímu. Druhá skupina byla názoru, že jsou špatně voleny písně národní a do výuky se dostávají hrubé písně kramářské. S tím souvisela potřeba reformy hudebního vzdělávání učitelů, za což se přimlouvalo velké množství pedagogů z této doby. Za velmi pokrokové názory se považovaly názory K. Pospíšila, které zveřejnil například v díle *Pedagogické rozhledy* (1906). Na počátku století vznikaly hudební školy, například v Pardubicích, Táboře nebo v Plzni, jejichž oblíbenost vzrůstala. Například hudební škola v Českých Budějovicích měla 519 žáků a 13 učitelů. V roce 1915 byla vydána reforma hudební výchovy. Bohužel se však nepodařilo ji plně zavést kvůli začátku první světové války v roce 1914. Hudební výchova, stejně jako všechny předměty a celé školství, byla ochromena válkou.⁴¹

3.2 SITUACE ZA PRVNÍ REPUBLIKY

Po první světové válce po roce 1918 docházelo k nástupu nového dechu a aktivizaci sil. Hudební výchova prokázala velkou aktivitu a byla zasažena pozitivismem a reformismem. V roce 1922 byl zaveden *Malý školský zákon*. Stále byly zakládány školy soukromé a církevní. Na venkově byly tzv. malotřídky. Obnovily se staré stížnosti, které byly vyřčeny již před první světovou válkou. Byly to především stížnosti na nedostatečné vzdělání učitelů v rámci hudební výchovy a na časovou nedostatečnost hudební výchovy především na nižším stupni základních a odborných škol. Stále byla kritizována náplň předmětu hudební výchova, což potvrzuje především anketa, která byla publikována

⁴⁰ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁴¹ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

v rámci časopisu *Hudební revue*. Tato anketa byla zakončena memorandem HUMB, které bylo odesláno na ministerstvo školství.⁴²

Další sjezd hudebních pedagogů se uskutečnil v roce 1919 v Žilině a vyšel z něj *Pamětní spis*. Stále však i za první republiky přetrvávaly neshody jako ve století devatenáctém. Jednalo se o neshody, které se týkaly toho, že jeden proud chtěl, aby hudba byla přístupná všem, především nižším vrstvám s podporou zpěvu kostelního. Druhý proud, jehož základem bylo memorandum Umělecké besedy v Praze, tento názor odmítal a chtěl, aby na všech školách hudbu učil dostatečně vzdělaný pedagog s odbornými znalostmi. Díky těmto neshodám byl započat dvacetiletý boj o hudební výchovu za první republiky. Tento boj byl velmi důležitý pro vznik současné koncepce hudební výchovy. Zmíněné memorandum HUMB mělo celkem 15 bodů. Některé body jsou zachovány dodnes. Tyto body se týkaly především požadavků na vzdělání učitelů, kteří hudební výchovu měli vyučovat, dále na počtu povinných hodin v rámci výuky na školách, a také toho, aby se učitelé na učitelských ústavech neučili na varhany, ale na klavír⁴³

V roce 1928 vznikla Komise pro hudební výchovu při Pěvecké obci československé a byl podán roku 1929 *Pamětní spis* na ministerstvo školství, ve kterém bylo vymáháno zavedení povinného předmětu hudební výchova na střední školy. V roce 1934 vznikla Společnost pro hudební výchovu v Praze, která měla za úkol propagovat hudbu a zájem o ni. Díky této Společnosti byl u nás v roce 1936 pořádán 1. Mezinárodní hudebně-výchovný kongres, díky němuž se začal prosazovat vědecký zájem o předmět hudební výchova a začalo se o hudební výchově uvažovat jako o vědecké disciplině. Praha se tímto kongresem stala do druhé světové války centrem Mezinárodní společnosti pro hudební výchovu. Tato společnost dosahovala vynikajících výsledků a její zásluhou se na ministerstvo školství dostaly nevyřešené otázky hudební výchovy. Bohužel její práce přerušila druhá světová válka.⁴⁴

V předválečném období se bojovalo o zavedení hudební výchovy do škol, kde hudební výchova nebyla vyučována (nebylo tak tomu všude). Hudební výchova byla

⁴² GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁴³ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁴⁴ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

zavedena na obecné školy pro dívky od 1. do 3. třídy a na školy pro chlapce do 2. třídy. Hudební výchova byla také zavedena na školy střední od 1. do 2. třídy. Problémem však zůstávaly učitelské ústavy. Stále nebyli vyškoleni učitelé – odborníci. To se změnilo v roce 1928 výnosem ministerstva. Žádalo se, aby učitelé hudby měli vystudovanou konzervatoř a teoretické vzdělání v rámci hudební vědy na filozofických fakultách. Hudební školství mělo následující strukturu: Školy soukromé – většina škol, školy veřejné – zaštiťované státem.⁴⁵

Nespravedlivé bylo, že na soukromých školách měli učitelé mnohem větší výdělek než na školách veřejných. Proti tomu se samozřejmě učitelé škol veřejných ohrazovali a vystupovali proti této skutečnosti. Soukromé školství však vzkvétalo a vznikalo velké množství škol tohoto typu. V období první republiky bylo soukromé školství v podstatě nejrozvitějším hudebním školstvím.⁴⁶

V roce 1932 byly zavedeny nové osnovy pro měšťanské školy. Náplň osnov hovořila o potřebě hudební výchovy jako motivačním prvku - měla probouzet hudebnost a měla mládež přivádět k hudebním dílům s porozuměním. Díla by měla být kulturním prožitkem. Začal se projevovat přístup recepce (poslechu). S touto myšlenkou přišel V. Helfert, který rozlišil dvojí formu hudebnosti. Toto pojetí rozpracoval V. Helfert ve svém díle *Hudba na středních školách* a v díle *Základy hudební výchovy na nehudebních školách*. V závislosti na této skutečnosti byly vydány nové učebnice od V. Vosyky *Smetanův odkaz* a od O. Hilmery *Cvičebnice zpěvu pro 1. a 2. třídu školy střední*. Tyto učebnice byly vydávány i po druhé světové válce. V těchto učebnicích byla přítomna nejen nauka o hudebních nástrojích, ale i život a dílo národních skladatelů a lidová píseň. Vyházely i další učebnice od A. Cmírala nebo od L. Kozla.⁴⁷

S novou metodou přišel také A. Hromádka - *Lasibo*. Velký důraz se kladl na aktivitu žáků a hudební tvořivost. Příkladnou organizací, která se věnovala aktivitě a hudební tvořivosti byl Dům dětí v Krnsku Ferdinanda Krcha. Spolupracoval s ním i Josef Kříčka. Na občanských školách se vyučovalo podle *Battkeho metody*. Byly zde přítomny cvičení dechová, hlasová, sluchová, intonační a rytmická. Na vyšších stupních se vyučovalo navíc

⁴⁵ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁴⁶ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁴⁷ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

o hudebních skladatelích. Na školách středních se rozebíraly i některé skladby. Byly vydávány některé metodiky pro výuku hudební výchovy, například od J. Masopusta - *Jak vyučovat zpěvu hlasově a intonačně* z roku 1937. Do výuky se začaly dostávat i vyučovací pomůcky. Například Čeňkova intonační tabule, cimbálky, nebo Walterův stupnicový diagram. Také se začaly ve větší míře zakládat pěvecké sbory na školách, aby přiváděly děti k hudbě. Byl to například sbor Jistebničtí zpěváčci. V této souvislosti se začalo psát více dětských sborových skladeb. Docházelo k velkému rozmachu a zlepšení zpěvnosti mládeže.⁴⁸

Se zavedením gramofonu přichází nová pomůcka. Z gramofonu se žákům pouštěla ve výuce velká díla hudebních skladatelů. Žáci si díky poslechu měli více vážit svého dědictví. V roce 1931 bylo také zahájeno pravidelné vysílání školního rozhlasu, který byl využíván pro povzbuzování pěveckých aktivit, a také k reprodukci vzorových nahrávek od kvalitních dětských sborů. Počátky poslechu hudby se kladou právě do třicátých let dvacátého století, ale úplné počátky můžeme již spatřovat mnohem dříve. V roce 1867 Jan Neruda v *Národních listech* kritizoval školství, že věnuje malou pozornost poslechu hudby ve školách. V souvislosti s poslechem má velkou zásluhu V. Helfert, kterého jsem již zmínil.⁴⁹

Do hudební výchovy se dostávala další problematika a to problematika vlivu šansonu, kupletu, operety a filmových šlágrů. Tvrdilo se, že tyto žánry působily na děti nevhodně. Tento názor silně zastupoval A. Cmíral s tím, že tyto nekvalitní žánry by se neměly dětem předkládat, protože na ně mají špatný vliv. Dětem by se ve škole měla předkládat hlavně hudba kvalitní a výchovná.⁵⁰

V tomto meziválečném období také docházelo k rozkvětu tzv. hudebních časopisů, které se věnovaly problematice hudební výchovy v celé její šíři. Jmenoval bych zde především časopis *Hudební výchova*, který byl založen roku 1920, nebo časopis *Hudební besídka*. Tyto časopisy byly velkou oporou pro tehdejší pedagogy. Byla zde předávána hlavně praxe, zkušenosti a také zde byly předkládány různé výzkumy dětské hudebnosti. V této meziválečné době na jednu stranu docházelo k ostrým bojům a kritikám hudební

⁴⁸ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁴⁹ ASOCIACE HUDEBNÍCH UMĚLCŮ A VĚDCŮ – TC OSTRAVA. Dějiny hudební výchovy: osobnosti, instituce, koncepce. Ostrava: Monatex, 1996.

⁵⁰ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

výchovy, na druhou stranu docházelo k velkému rozmachu hudebnosti a Praha se dokonce stala střediskem Mezinárodní společnosti pro hudební výchovu.⁵¹ Bohužel druhá světová válka zkazila všechny snahy o zlepšení a zkvalitnění předmětu hudební výchova.⁵²

3.3 SITUACE ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Za druhé světové války došlo k velké změně ve školství. Tím, že jsme se stali součástí Německa, byly měšťanské a obecné školy podrobeny říšské struktuře školství. Měšťanské školy byly přejmenovány na školy hlavní a byly to školy výběrové. Středních škol v tomto období ubylo. V roce 1939 došlo k uzavření vysokých škol. Jediným vzděláním pro učitele hudební výchovy byly konzervatoře. Avšak v roce 1944 byla zastavena i výuka na konzervatoři v Praze a později také v Brně. I v tomto období, podobně jako v době národního obrození, se hudba stala obyvatelstvu téměř jedinou radostí a byla přítomna při různých demonstracích a téměř ve všech protestních projevech i bojích. Docházelo k návratu historie. I proto byla vydávána starší díla, například výběr z *Věnce zpěvů vlasteneckých* nebo husitské zpěvy a hymny. Tyto písně se zpívaly v českých školách a symbolizovaly ztracenou svobodu a demokracii. Díky všudypřítomné touze po zpěvu byla hudební výchova v roce 1940/3 zavedena povinně na střední školy od 1. do 4. třídy. V obecných a měšťanských školách byla zavedena také povinně. V roce 1940 byla hudební výchova zavedena i na dvouleté střední ženské obory, aby matky mohly hudbu svým dětem předávat.⁵³

V tomto válečném období se dařilo dětským pěveckým sborům. Začala se také rozvíjet hra na dechové hudební nástroje. Jako další pomůcka při vyučování nastoupil film, především školní film. Mimo film byl stále využíván ve velké míře školní rozhlas, kde se i přes nacistickou cenzuru hlásala díla tehdejších umělců, například J. Plavce. Učitelé stále využívali gramofonových desek k reprodukci děl velkých mistrů. V roce 1944 byl vydán výnos ministerstva školství o uzákonění používání filmu, diapozitivu a gramofonových desek ve školách, což byl velmi důležitý krok pro hudební výchovu. Byla rozvíjena percepce i reprodukce. Byla pořádána i živá hudební vystoupení. Hudební výchova tedy dostávala moderní podobu. Stále bylo na zřeteli zakládání městských hudebních škol.

⁵¹ Dále jen ISME.

⁵² GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁵³ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

Bohužel však stále platil císařský zákon z roku 1850, takže si mohl soukromě přivydělávat hudební výukou, kdo chtěl. Dalším problémem bylo odvádění učitelů na nucené práce do Německa, což vedlo i k úbytku žáků na školách, a situace výuky byla opět nedobrá. Avšak v roce 1943 po Aimově apelu vznikla hudební a pěvecká škola v Praze, jež čítala kolem tisícovky žáků. Toto období i přes své útrapy nebylo skoupé ani na učebnice. Vydával například A. Cmíral – *Hudební pedagogika*, nebo R. Veselý – *Dějiny hudby*. V tisku byl například vydán i spis *Jak organizovat hudební výchovu v obnoveném státě*. Byla vydaná i metodika od plzeňského učitele J. Bartovského – *Zpěv dar všech srdcí vroucích*. Co se týká koncepce výuky, byl navýšen počet vyučovacích hodin hudební výchovy alespoň na dvě, došlo ke zdokonalení pracovních metod a především byla zavedena Helfertova myšlenka: *Záleží nám jistě na odstranění minulého názoru na hudbu jen jako předmět společenské zábavy a rozptýlení... hudba jako rovnocenná složka vzdělání, vedle vědy, techniky, duchovní a tělesné kultury. To je jediná cesta k převýchově obecnstva od požitkářství a myšlenkové pohodlnosti.*⁵⁴ Hudební výchova tedy kvetla i za války.⁵⁵

3.4 SITUACE PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Po ukončení druhé světové války došlo k uvolnění napětí nejen ve školství, ale i v ostatních státních sférách. Otevřely se úplně nové možnosti týkající se mezinárodní spolupráce a výstavby nových škol. Ovšem s tímto uvolněním začal nový boj o obsahovou náplň jednotlivých předmětů a boj o strukturu samotného školství. V červenci roku 1945 po 1. sjezdu učitelů byly splněny dva jeho požadavky. Vysokoškolské vzdělání na pedagogických fakultách a založení Výzkumného ústavu pedagogického. V souvislosti s komunistickým převratem v roce 1948 bylo dohodnuto, že metody výuky nebudou orientovány na západ, ale začaly se opírat o Komenského a vzor ruské pedagogiky. Co se týká reformy základních škol, pokračovala takto ve vydaných vyučovacích osnovách:

- 1) V roce 1945 byly vydány přechodné vyučovací osnovy a byla zavedena povinná devítiletá školní docházka. Pedagogické vzdělání bylo vysokoškolské.

⁵⁴ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁵⁵ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

- 2) V roce 1950/51 v krajích vznikla pedagogická gymnázia pro národní a mateřské školy z důvodu nedostatku učitelů. V tomto roce byly také vydány nové vyučovací osnovy a první učebnice pro jednotnou školu.
- 3) V roce 1953 byl vydán školský zákon a školní docházka byla zkrácena na osm let. Vznikla jedenáctiletá škola výběrová a školy odborné.
- 4) V roce 1960 byl vydán další školský zákon a docházka byla opět vrácena na povinných 9 let. Dále vznikly střední všeobecně vzdělávací školy a lidové školy umění. Vzdělání učitelů bylo požadováno vysokoškolské a v roce 1965 vznikly pedagogické fakulty.⁵⁶

Bavíme-li se o koncepci výuky hudební výchovy a předmětu hudební výchova jako takového, od roku 1945 do roku 1948 byla hudební výchova vyučována podle prozatímních osnov. Byla zavedena jako povinný předmět po dvou hodinách týdně ve čtyřech třídách škol měšťanských a středních. Na gymnáziích byla hudební výchova zavedena až do oktávy. Ve školách byly také zavedeny nepovinné hudební kroužky. Bohužel po roce 1948 vznikem jednotných osnov byla hudební výchova vyučována do devíti tříd a na vyšším stupni byla pouze do šesté třídy gymnázia.⁵⁷

V roce 1949 byly zavedeny osnovy do jednotných škol a v roce 1953 vyšly pokusné osnovy. Cílem hudební výchovy nebyl pouze zpěv, ale také kombinace percepce a reprodukce. Koncepci v této poválečné době velmi dobře vystihl A. Sychora, který tvrdil, že cílem výuky hudební výchovy na prvním stupni má být prohloubení hudebnosti, pěstování chuti do zpěvu a základem má být lidová píseň. Na prvním stupni se tedy podle A. Sychory má dětem předat láska k hudbě. Na druhém stupni se má pak začít stavět na těchto základech, opírat se o lidovou píseň, rozvíjet žáky v intonaci, ve čtení not a seznamovat je s charakteristickými skladbami nejvýznamnějších skladatelů a s lidovými písněmi. Na třetím stupni je třeba žáky seznamovat s nejvýznamnějšími díly našich i zahraničních skladatelů a s hudebními formami. Bohužel k realizaci této náplně docházelo málo, protože byl nedostatek kvalifikovaných učitelů a vydávání učebnic pro hudební výchovu nebylo na dobré úrovni. Teprve v roce 1951 byly vydávány učebnice pro 3. – 5. postupný ročník - L. Ambrož a kolektiv. Ostatní ročníky byly po dalších deset let bez

⁵⁶ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁵⁷ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

učebnic. Metodické příručky pro učitele vyšly v roce 1954 – 1955. F. Zrno pro 1. ročník, K. Mošna pro 2. - 3. a 4. - 5. ročník, O. Duzbaba a M. Vařechová pro 6. a 7. ročník. Pro hudební výchovu na nižších středních a měšťanských školách byly vydány starší učebnice od V. Vosyky – *Smetanův odkaz* a *Cvičebnice zpěvu a hudební nauky pro střední školy* od O. Hilmery. Učebnice pro druhý stupeň nebyly vydávány vůbec, což vedlo k tomu, že se příliš teoretizovalo.⁵⁸

Velkým tématem k řešení byla intonace. Docházelo k velkým dohadům pedagogů, jak intonaci učit. F. Lýsek vydal v roce 1947 *Úvod do hudebně výchovné praxe* a v roce 1951 *Nápěvkovou intonaci*. Dále vydal B. Čeněk v roce 1948 *Pěveckou intonační čítanku s metodickým průvodcem*. Metod bylo opravdu hodně, ale naštěstí A. Cmíral problém vyřešil tak, že učitelé si mají volit takovou metodu, která je jim blízká a dobře jim poslouží k výuce.⁵⁹

Od roku 1949 byly také pořádány první výchovné koncerty na našich školách. Tyto koncerty se týkaly skladeb probíraných skladatelů a dělily se do tří věkových kategorií. Tyto koncerty byly pořádány pro 1600 až 1700 žáků a obsahovaly čtyři části: Cyklus světelných obrazů o nástrojové skupině, který byl doprovázený ukázkami hry. Vyprávění o životě a díle autora, rozbor díla a jeho poslech a nakonec zkoušení žáků. Koncerty byly velmi úspěšné a oblíbené.⁶⁰

V roce 1953 nastal návrat k výuce hudební výchovy před rok 1907. Hudební výchova byla vyučována pouze na osmiletkách od 1. do 7. třídy. Předmět byl tedy na ústupu. Co se týká pedagogů, dostatek aprobovaných učitelů nebyl a po roce 1956 byl zrušen obor hudební výchova na pedagogických fakultách v Plzni, Českých Budějovicích a Olomouci. Kvůli tomu docházelo k velké degradaci samotného předmětu. Vzhledem k této situaci byl v roce 1956 založen orgán pro řešení hudební výchovy na všeobecně vzdělávacích školách. To mělo za následek zavedení předmětu hudební výchova i do osmé třídy osmiletok a začalo se uvažovat o vydávání nových učebnic. Stále probíhaly boje o obsah

⁵⁸ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁵⁹ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁶⁰ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

hudební výchovy, proto bylo také problematické předmět obhajovat či ukotvit. Tyto boje však byly velmi důležité pro další posun v rámci vývoje koncepce hudební výchovy.⁶¹

3.5 SHRNUŤÍ⁶²

Vývoj hudební výchovy na počátku dvacátého století je silně spjat s estetikou. Zvedala se vlna odporu proti herbartovské pedagogice, byl jí vyčítán mechanický princip učení. Zde již můžeme spatřovat velmi silné náznaky, které vedly ke vzniku současné koncepce hudební výchovy.

V první polovině století se konalo velké množství pedagogických sjezdů a probíhaly boje za reformu hudební výchovy. Začaly být uváděny nové metody do výuky, především Battkeho metoda a metoda od Émile Dalcroze. Tyto metody byly velmi důležité pro pozdější snahy o komplexní výuku hudební výchovy. Velmi důležitá byla také metoda Lasibo od A. Hromádky, která vycházela z metod C. Orffa, a kladla důraz na rozvoj hudební tvořivosti. Celou první polovinu dvacátého století však provázely boje a neshody hudebních pedagogů o tom, jaké metody používat a jak vyučovat. Důležitý hlas zastával A. Cmíral, který tvrdil, že si má každý učitel vybrat takovou vyučovací metodu, která je mu blízká a pomůže mu ve výuce. Můžeme si všimnout, že se začaly projevovat principy současné koncepce hudební výchovy. Velmi důležitou institucí byl Dům dětí v Krnsku, kde se začaly uplatňovat nové metody a přístupy, které vedly k rozvoji tvořivých činností u tehdejších žáků.

V období první republiky byl zaveden *Malý školský zákon* a stále byla kritizována náplň předmětu hudební výchova. V roce 1928 vznikla Komise pro hudební výchovu při Pěvecké obci československé. V období první republiky se také volalo po požadavku dostatečného odborného vzdělání učitelů. V roce 1932 byly zavedeny nové osnovy pro měšťanské školy.

V meziválečném období na jedné straně docházelo k velkým bojům o koncepci hudební výchovy, na druhé straně docházelo k velkému posunu hudební výchovy a v Praze byla dokonce založena Mezinárodní společnost pro hudební výchovu. Toto úsilí a rozvoj však zhatila druhá světová válka.

⁶¹ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁶² GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

Po druhé světové válce došlo k uvolnění situace. Díky tomu naši pedagogové měli možnost účastnit se různých zahraničních sjezdů a mohli se obohacovat o nové zahraniční metody a přístupy. Tato skutečnost byla velmi důležitá nejen pro pedagogy, ale i pro vývoj našeho školství. Díky tomu se později naši pedagogové měli o co opřít a měli z čeho vycházet při tvorbě současné koncepce hudební výchovy.

V roce 1945 byly vydány přechodné vyučovací osnovy a povinná školní docházka trvala devět let. Od roku 1951 byly vydávány nové učebnice hudební výchovy. Stále probíhaly boje o obsah hudební výchovy. V roce 1953 byl vydán školský zákon a školní docházka byla zkrácena na osm let. V roce 1960 byl vydán další školský zákon a docházka byla opět vrácena na povinných 9 let.

4 VZNIK SOUČASNÉ KONCEPCE HUDEBNÍ VÝCHOVY VE VŠEOBECNĚ VZDĚLÁVACÍCH ŠKOLÁCH

V průběhu šedesátých let dvacátého století se ukazovalo, že stávající podoba hudební výchovy na všeobecně vzdělávacích školách nevyhovuje společenským potřebám a neumožňuje dítěti všestranný hudební rozvoj, který se týká jeho dovedností, vědomostí, zkušeností a vztahu k hudbě. František Sedlák ve své publikaci *Nové cesty hudební výchovy* uvádí, že úroveň procesu výchovné práce v hudební výchově byla velmi nízká, o mnoho nižší než v ostatních předmětech. Hlavní příčinu tohoto problému spatřuje v tom, že u nás téměř nebyly prováděny hudebně-psychologické výzkumy a vědecké práce v oblasti hudební výchovy byly na velmi špatné úrovni. Dále nebyly systematicky prověřovány nové učebnice a nedošlo ani k výzkumu v oblasti hudebního poslechu, improvizace nebo hudebně pohybových dovedností.⁶³

Další velký problém spatřuje v tom, že absolventi pedagogických fakult nebyli dobře připravováni na výuku hudební výchovy. Špatně ovládali hru na nástroj, neuměli improvizovat, či pohotově přizpůsobit tóninu dané skupině žáků. Hlavně ale Fr. Sedlák poukazuje na problém neaprobovanosti učitelů, která byla v rámci hudební výchovy nejvyšší ze všech vyučovaných předmětů. Důsledkem této skutečnosti bylo, že mladí učitelé nebyli dobře metodicky připraveni a nedovedli rozvíjet tvořivou aktivitu dítěte. Tito učitelé většinou hudební výchovu vyučovali tak, že všechny informace podával učitel, žáci je tedy pouze přijímali. Učitelé si neuvědomovali, že hudební výchova je předmětem estetickým a nejde k němu přistupovat herbartovským způsobem práce, kde není prostor pro tvořivou práci.⁶⁴

Problematika stávající podoby hudební výchovy se projevovala i v osnovách. Pojetí hudební výchovy zaostávalo za vývojem hudby. Největší problém byl spatřován v oddělování poslechu a reprodukce. Tyto dvě složky se od sebe nikdy nemohou oddělit. Dále se pojetí hudební výchovy málo zaměřovalo na hudební představy a improvizaci. Velký důraz se kladl na pěvecké činnosti, ale byly opomíjeny další hudební projevy, např. instrumentální hra a další aktivity. Byly opomínány metody tvořivosti, nedocházelo tedy

⁶³ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁶⁴ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

k samostatnému objevování hudby žákem. Tehdejší pojetí hudební výchovy nerespektovalo hudební vývoj dítěte.⁶⁵

Dalším problémem byla špatná volba hudebních děl, které sloužily k poslechu. Byla vybírána příliš složitá hudební díla. Tato díla žáci nebyli schopni pochopit. Utíkali proto k populární hudbě, která však na školách nebyla součástí vyučované látky. Hudební výchova nebyla schopná konkurovat tlaku populární hudby. Co se týká zpěvnosti v rodinách, docházelo k úbytku zpěvnosti kvůli brzkému zaměstnávání matek. Proto bylo třeba pěvecké dovednosti v prvních ročnících dotvářet, což se ale nedělo. Nedocházelo k osvojování písní pomocí vokální intonace, ale žáci pouze napodobovali zpěv učitele, což vedlo k mizení emocionality při zpěvu a také k nezájmu o zpívané písně. Byla potlačována i hudební fantazie.⁶⁶

František Sedlák poukazuje na nutnost změny v koncepci výuky hudební výchovy, ale uvědomuje si, že k tomu nedojde hned. Je podle něj třeba postupovat v malých krocích a postupně odbourávat zřejmé problémy. Za nutné považuje především návrat k dítěti, které má být středem pozornosti. Učitel by měl brát ohled na žákův vývoj a potřeby. Tímto přístupem se docílí toho, že budou zapojeny všechny děti, i ty, které se hned nedokážou samostatně hudebně projevit. Autor zde apeluje na to, že je třeba zdokonalit naši hudební didaktiku a diskutovat o lepší podobě hudební výchovy. Postupně se tedy volalo po změně koncepce hudební výchovy, která by se lépe vyrovnávala se současným stavem společnosti.⁶⁷

4.1 SNAHY O KOMPLEXNÍ HUDEBNÍ VÝCHOVU

František Sedlák ve své publikaci *Nové cesty hudební výchovy* uvádí, že v rámci snah o komplexní hudební výchovu se projevuje hudebně-pedagogická linie, která poukazuje na návrat k dítěti. Tato pedagogická linie by měla dbát na zdůraznění dětské osobnosti a především na rozvoj jeho tvořivé aktivity. Také by měla usilovat o hudební rozvoj každého jedince. Tyto myšlenky sahají až do daleké minulosti. Počátky můžeme spatřovat v díle J. A. Komenského, který usiloval o to, aby všichni lidé zpívali a cítili potřebu zpěvu v každé životní době. Komenský upozorňuje na to, že hudba je zcela přirozená a důležitá. Již J. A. Komenský chápal hudební výchovu jako spojení hudebního

⁶⁵ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁶⁶ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁶⁷ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

vnímání, reprodukčních projevů a rytmických projevů. Spontánní hudební projevy chápal jako velmi důležitou složku duševního i tělesného vývoje každého jedince. Názory J. A. Komenského velmi silně ovlivnily naše hudební pedagogy. Na počátku dvacátého století se Jaroslav Bradáč postavil proti jednostrannosti hudební výchovy. Velmi velký podíl na úsilí o všestrannější hudební výchovu má také František Čáda a Adolf Cmíral.⁶⁸

Ze světa k nám pronikla nová intonační metoda Maxe Battkeho – *Battkeho intonační metoda*, kterou jsem již zmínil v kapitole 3. Naši pedagogové z Battkeho intonační metody převzali především jeho relativní solmizaci. Bohužel jim však unikly některé další cenné rysy, které směřovaly k rozvoji hudebně tvořivých schopností a další rysy, které vedly k respektování dítěte a k všestrannějšímu hudebnímu vývoji.⁶⁹

Dále k nám z Rakouska pronikla metoda od Emila Jacquese Dalcroze, také zmíněná v kapitole 3. Základem této metody je rytmus a tělesný pohyb. Tato metoda by měla v žácích probouzet schopnost vyjádřit pohybem komplexní hudební vjem. Žáci by měli aplikovat tuto metodu na současnou hudbu.⁷⁰

Ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století k nám pronikalo tzv. hnutí nové školy a nové výchovy od M. Montessoriové, R. Cousineta a dalších. Tito pedagogové navazovali na J. J. Rousseaua, který uplatňoval v hudební výchově svobodu. Tuto svobodu J. J. Rousseau chápal jako základní předpoklad pro rozvíjení lidské osobnosti. Razil názor, že učitel má být pozorovatelem projevů žáka a má se do něj vcítit. Dítě by se k učení mělo motivovat vnitřním zájmem a spontánními činnostmi a mělo by se učit vlastní experimentací.⁷¹

Tyto nové prvky se u nás začaly velmi silně projevat. Prvním pokusem byl Dům dětí v Krnsku, v rámci jehož fungování byly uskutečněny první pokusy komplexní múzické a estetické hudební výchovy. Základem byl rozvoj hudebnosti s vlastní představivostí a fantazií. Vyučovaná hudební výchova v Domě dětí v Krnsku byla součástí komplexní estetické výchovy. Důraz byl kladen především na vlastní tvořivost dětí a na jejich experimentování. Tím se děti učily. Výchova zde byla komplexní a spojovala životy dětí s hudbou.⁷²

⁶⁸ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁶⁹ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁷⁰ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁷¹ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁷² SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

Dále se u nás naši pedagogové seznamovali s dalšími hudebně-výchovnými směry například od C. Orffa. U nás z podnětů Orffovy metody vyšel Antonín Hromádka v rámci metody *Lasibo*, tato metoda je také zmíněna ve třetí kapitole. Antonín Hromádka v této metodě usiloval o spojení rytmických improvizčních projevů s melodickým intonačním výcvikem. Antonín Hromádka velmi účinně začlenil intonační výcvik tak, aby neomezoval vlastní tvořivost dětí. Dbal ale na to, aby byla zachována komplexnost výuky. Základem pro komplexní hudební výchovu je rovnoměrný rozvoj základních hudebních a tvůrčích schopností dítěte.⁷³

Po druhé světové válce po roce 1945 se začaly velmi silně projevovat snahy po zlepšení stavu hudební výchovy. V názorech A. Cmírala, J. Plavce a dalších bylo poukazováno na nutnost zlepšení hudební a estetické výchovy. Bylo věnováno velké množství času a pozornosti přípravě nového pojetí hudební výchovy. Snahy po zlepšení stavu hudební výchovy se projevily v osnovách, které vznikly v roce 1960. Tvůrci těchto osnov se snažili o zavedení komplexního přístupu a také o to, aby byla přítomná aktivní činnost žáků v rámci všech vyučovaných složek. Tyto osnovy daly učitelům volnost při výběru písní a poslechové skladeb. Zásadním krokem byl učitelův vlastní výběr vyhovující vyučovací metody. Osnovy také usilovaly o to, aby hudební výchova byla středem estetické výchovy. Bohužel však spousta dalších problémů zůstala nedořešených. Mezi nimi například to, že důraz na zpěv zužuje další možnosti jiných pěveckých činností. Problémem byla i malá kooperace mezi hudební výchovou a ostatními předměty.⁷⁴

Koncem šedesátých let dvacátého století byla připravována reforma základní školy. Objevovaly se velmi propracované pohledy na novou koncepci hudební výchovy. Tyto pohledy odpovídaly i pohledům světovým. U nás se pracovalo například na Orffově metodě. Díky účasti na konferencích v středisku ISME měli naši pedagogové dostatek informací o dění a principech ve světě.⁷⁵

Snahy o komplexní výuku hudební výchovy vyústily v nových učebních osnovách, které byly zavedeny v roce 1976/7. Projevily se v nich všechny stanovené cíle: komplex činností reprodukčních, percepčních a produkčních. Projevilo se zde i zavedení tvořivých činností do výuky. To v předcházejících pojetích hudební výchovy chybělo.⁷⁶

⁷³ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁷⁴ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁷⁵ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁷⁶ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

Osnovy se vydávaly v rámci celého Československa. 1. vydání 1. st. v roce 1976, 2. st. v roce 1978 a druhé vydání bylo vydáno v roce 1980. Učebnice se na rozdíl od minulých let vydávaly včas a ověřovaly se na experimentálních školách. Byly vydávány učebnice pro 2. – 4. ročník základních škol od J. Budíka, pro 5. ročník od R. Rajmona, pro 7. ročník od J. Mihule a P. Jurkoviče, vše vydalo SPN v letech 1980 – 1982.⁷⁷

Vyšly i nové metodické příručky. Metodické příručky k osnovám z roku 1960 byly již staré a bylo třeba uvést, jak správně realizovat netradiční hudební činnosti dětí. Tyto nové příručky kladou hlavní důraz na dětskou spontánnost a tvořivost.⁷⁸

František Sedlák uvádí, že realizace nové koncepce hudební výchovy nebude vůbec snadnou záležitostí. Uvádí, že hlavní úsilí všech musí směřovat k rozvoji hudební aktivity u dětí. Hudební výchova ve škole musí být všeobecná a musí zajistit hudební rozvoj i dětem, které jsou k jejímu studiu méně vybaveny. Hudební výchova se musí vrátit k dítěti, respektovat jeho osobnost a hlavně musí být v pravém slova smyslu komplexní.⁷⁹

4.2 HLAVNÍ ZNAKY SOUČASNÉ KONCEPCE HUDEBNÍ VÝCHOVY

Velmi důležitým krokem pro realizaci současné koncepce hudební výchovy je změna od předchozího pojetí, které bylo orientováno pouze na zpěv dětí, téměř vůbec nerespektovalo změny odehrávající se v hudebním životě dítěte a nebralo hudební výchovu jako souhrn mnohotvárných hudebních činností, které si dítě spolu s hudbou osvojuje.⁸⁰

Hlavním znakem současné koncepce hudební výchovy by měla být učitelova všestranná znalost dítěte a návrat k dítěti. Dítě (tj. žák) by mělo být středem učitelovy pozornosti a zájmu. Učitel by měl znát vlohovou základnu dítěte, zákonitosti jeho duševního vývoje, hudební zájmy i vnitřní potřebu osvojovat si hudbu. Učitel by také měl znát prostředí, ve kterém dítě žije.⁸¹

Dalším znakem současné koncepce hudební výchovy je požadavek organizace mnohotvárné hudební činnosti a tvořivé činnosti všeho druhu. Tento požadavek pro učitele znamená uskutečňovat individuální přístup ke všem žákům. Je třeba do výuky

⁷⁷ GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990.

⁷⁸ SEDLÁK, František. Nové cesty hudební výchovy. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁷⁹ SEDLÁK, František. Nové cesty hudební výchovy. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁸⁰ SEDLÁK, František. Nové cesty hudební výchovy. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁸¹ SEDLÁK, František. Nové cesty hudební výchovy. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

hudební výchovy zapojit všechny žáky. Žákům, kteří mají pro studium a rozvíjení hudební výchovy menší vybavenost, má učitel najít takové činnosti, které by dokázaly takovéto žáky zapojit. Nadanější žáci by měli při výuce provádět složitější hudební úkony (například improvizaci) a méně nadaní žáci by se měli zapojit například hraním na jednoduché bicí nástroje (a podílet se tak na doprovodu hudební (v tomto příkladu instrumentální) činnosti). Tato individualizace je považována za prospěšnou, protože učitel může sledovat kvalitu a stupeň rozvíjející se dětské hudebnosti a přizpůsobovat tak výuku daným potřebám. Současně může učitel pečlivěji dbát na hudební rozvoj svých žáků.⁸²

Dalším znakem současné koncepce hudební výchovy je aktivita, která má vycházet především od dítěte. Učitel by měl tuto aktivitu pouze podněcovat a rozvíjet. Tím je dítě oproštěno od velkého pedagogického tlaku. Učitel již nepřikazuje a neměl by ani výrazně poučovat. Učitel tedy nepředvádí hudební činnosti sám, ale radí dětem, jak mají provádět různé hudební úkony. Učitel by se měl zapojit mezi děti, hrát s nimi na hudební nástroje a podílet se s nimi na činnostech, které se v rámci výuky provádí. Jeho působení by mělo být méně zjevné, nenásilné a neměl by zbytečně manipulovat s dítětem. V případě, že děti narazí na překážku, nebo se jim jejich práce nedaří, učitel by měl zasáhnout, avšak neměl by děti poučovat. Spíše by je měl dovést ke správnému řešení. Měl by také působit jako zpětná vazba a informovat žáky o výsledcích a o kvalitě jejich práce. Učitel by také neměl zapomínat na pochvaly, a to především u dětí, které jsou ostýchavé nebo nesebevědomé.⁸³

Hlavním požadavkem současné koncepce hudební výchovy jsou hudebně-tvořivé činnosti, které mají být rozmanité, a mají být využívány při výuce. Učitel vybírá tyto činnosti vzhledem k hudebnímu materiálu a situaci ve třídě. Tyto činnosti by měli v žácích probouzet vnitřní motivaci k hudbě, měly by mít emocionální charakter a měly by hlavně usnadňovat učení. Zásadou při uvádění těchto činností do výuky je komplexní přístup a důraz na vlastní spontánnost dětí.⁸⁴

Všechny uvedené znaky současné koncepce hudební výchovy kladou důraz na spojení hudební výchovy s veškerou hudbou, která je přítomná v našem životě. Musí se uplatňovat psychologické zřetele, didaktické postupy, a především se musí uplatňovat

⁸² SEDLÁK, František. Nové cesty hudební výchovy. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁸³ SEDLÁK, František. Nové cesty hudební výchovy. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁸⁴ SEDLÁK, František. Nové cesty hudební výchovy. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

uskutečnění principu tvořivosti (coby hlavního faktoru pro vývoj dítěte). Tato současná koncepce hudební výchovy klade velké požadavky na učitele. Učitel musí být dobrý metodik, psycholog, musí být vybaven všestrannými hudebními dovednostmi, a především musí mít rád žáky, svoji práci a musí milovat hudbu.⁸⁵

4.3 VZNIK NOVÝCH DOKUMENTŮ PO ROCE 2000

Na počátku našeho století proběhla v našem školství kurikulární reforma. Tato reforma spočívá v zajištění rovnosti ve vzdělávání a její podstatou je příprava žáků pro jejich budoucí praktický život. Příprava této reformy proběhla v posledním desetiletí dvacátého století, poté vznikl *Národní program pro vzdělávání v ČR - Bílá kniha*. Změna kurikula začala při zavádění rámcových vzdělávacích programů a školních vzdělávacích programů.⁸⁶

Současná koncepce výuky hudební výchovy vychází z *rámcových vzdělávacích programů*⁸⁷ a *školních vzdělávacích programů*⁸⁸. RVP byly zaváděny v etapách od roku 2005 do roku 2010. ŠVP, které vycházejí z RVP, byly zaváděny od roku 2007 do roku 2012.

4.3.1 RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY

Rámcové vzdělávací programy jsou dokumenty, které schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky⁸⁹. Tyto programy stanovují požadavky na vzdělávání pro všechny školy. Školy musí RVP respektovat a vycházet z nich při tvoření vlastních ŠVP. RVP byly vydávány pro každý obor vzdělání. Stanovují konkrétní cíle, které má škola plnit, a také stanovují obsah učiva, kterého mají žáci dosáhnout. To znamená, jaké mají mít schopnosti, dovednosti a znalosti. Tyto programy určují, v jakých oblastech má být žák vzděláván, dále obsahují informace o tom, jaké je, nebo bude jeho uplatnění. Mimo to také vymezují formy vzdělávání (dálkové, denní) a další podmínky pro studium.⁹⁰

⁸⁵ SEDLÁK, František. *Nové cesty hudební výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977.

⁸⁶ Kurikulární reforma - Wiki. In: Wiki - Wiki [online].

Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/K/Kurikulární_reforma.

⁸⁷ Dále jen RVP.

⁸⁸ Dále jen ŠVP.

⁸⁹ Dále jen MŠMT ČR.

⁹⁰ O RVP a ŠVP. In: infoabsolvent.cz [online].

Dostupné z: <http://www.infoabsolvent.cz/Rady/Clanek/7-0-13>.

Byly zpracovány jednotně v Národním ústavu pro vzdělávání. Tyto programy byly zaváděny postupně v jednotlivých etapách: od 31. 8. 2005 pro základní školy, od 24. 7. 2007 pro gymnázia a od 31. 8. 2007 pro ostatní střední školy.⁹¹

RVP pro základní školy obsahují: vymezení rámcového vzdělávacího programu, charakteristiku základního vzdělávání, pojetí a cíle základního vzdělávání žáků s LMP⁹², klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, průřezová témata, rámcový učební plán, materiální, personální, hygienické a jiné podmínky pro uskutečňování RVP, a nakonec zásady pro zpracování školního vzdělávacího programu. Požadavky na předmět hudební výchova na základních školách, jsou děleny na první a druhý stupeň. V rámci prvního i druhého stupně se popisují vokální a instrumentální činnosti, poslechové činnosti a hudebně pohybové činnosti. V rámci těchto činností je pak specifikováno, jaké schopnosti, dovednosti a vědomosti musejí mít žáci v jednotlivých ročnících svého studia. Určují také časovou dotaci výuky předmětu. Po celých devět let je hudební výchova na základních školách vyučována minimálně jednu hodinu týdně, viz: *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, vydal Výzkumný ústav pedagogický v Praze v roce 2005.⁹³

Náplň a časová dotace hudební výchovy na gymnáziích vychází také z RVP. Součástí RVP jsou opět definovány schopnosti, dovednosti a vědomosti, které žák musí splňovat. Hudební výchova je v prvním a druhém ročníku gymnázií vyučována povinně jednu hodinu týdně, ve třetím a čtvrtém ročníku žáci volí mezi výtvarnou a hudební výchovou. Časová dotace ve třetím a čtvrtém ročníku studia těchto předmětů je minimálně jedna hodina týdně buď výtvarné, nebo hudební výchovy, viz *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, vydal Výzkumný ústav pedagogický v Praze v roce 2007.⁹⁴

Ostatní střední školy vycházejí ze svých RVP, které jsou speciálně určeny pro jednotlivé obory. Časová dotace a náplň všech předmětů, nejen hudební výchovy se pak liší.

⁹¹ Harmonogram, MŠMT ČR. In: *MŠMT ČR* [online]. Copyright 2013 [cit. 20. 04. 2018].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/harmonogram>.

⁹² Lehké mentální postižení.

⁹³ AUTORSKÝ KOLEKTIV. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha: VÚP, 2005.

⁹⁴ AUTORSKÝ KOLEKTIV. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. Praha: VÚP, 2007.

4.3.2 ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY

Školní vzdělávací programy jsou dokumenty, které jsou vypracovávány samotnými školami, a uskutečňuje se podle nich výuka na těchto konkrétních školách. Tyto programy zpracovává sama škola. Musejí však vycházet z RVP, které jsou schváleny MŠMT ČR, a na jejich soulad s příslušným RVP dohlíží Česká školní inspekce. Každý předmět vyučovaný na konkrétní škole je zpracováván samostatně v rámci ŠVP. Opět se vychází z RVP, ale při tvorbě ŠVP se bere ohled na vzdělávací podmínky školy. Škola může zohlednit předpoklady žáků, své pedagogické záměry a situaci v rámci regionálního trhu práce. Hlavní výhodou a smyslem těchto ŠVP je jejich pružnost a možnost přizpůsobení konkrétním požadavkům a okolnostem.⁹⁵

Školní vzdělávací programy byly stejně jako RVP zaváděny po etapách. Na základní školy byly zavedeny 1. 9. 2007, na gymnázia 1. 9. 2009 a na ostatní střední školy od 1. 9. 2009 do 1. 9. 2012.⁹⁶

Způsob vypracovávání ŠVP se od vypracování RVP liší. Každá škola si programy zpracovává sama, avšak vypracování je většinou podobné. Pro uvedení příkladu vypracování ŠVP jsem si zvolil ŠVP, který vypracovala Základní škola Vodňanská v Prachaticích. Tento program obsahuje: Identifikační údaje, charakteristiku školy, charakteristiku školního vzdělávacího programu, učební plán, učební osnovy a hodnocení výsledků vzdělávání žáků. Co se týká hudební výchovy, v rámci ŠVP jsou uvedeny požadavky na schopnosti, dovednosti a vědomosti žáka, které vycházejí z RVP. Vždy jsou uvedeny dílčí výstupy, učivo a průřezová témata, viz *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání*, který byl vydán Základní školou Vodňanská v Prachaticích.⁹⁷

4.3.3 HODNOCENÍ RVP A ŠVP

Pokud z mého pohledu zhodnotím, jak RVP a ŠVP vyhovují požadavkům současné koncepce hudební výchovy⁹⁸, musím říci, že požadavky současné koncepce splňují.

⁹⁵ O RVP a ŠVP. In: infoabsolvent.cz [online].

Dostupné z: <http://www.infoabsolvent.cz/Rady/Clanek/7-0-13>.

⁹⁶ Harmonogram, MŠMT ČR. In: MŠMT ČR [online]. Copyright 2013 [cit. 20. 04. 2018].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/harmonogram>.

⁹⁷ ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRACHATICE VODŇANSKÁ. Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání.

Prachatice: Základní škola Prachatice Vodňanská.

⁹⁸ Viz kapitola č. 4.2.

Tyto programy dávají dostatečný prostor učiteli, aby si mohl vybrat jemu vyhovující vyučovací metody. Umožňují mu výběr hudebně tvořivých činností na základě individuálního přístupu ke všem žákům, které má ve své třídě. Učitel má dbát v první řadě na aktivizaci žáků. Dále umožňují učiteli možnost pozorování žáků a soustředění se na jejich hudební rozvoj. Tyto vzdělávací programy umožňují spojení hudební výchovy s veškerou hudbou, která je přítomná v našem životě, a v rámci výuky se může projevit i vlastní spontánnost dětí. Učitel si může vybrat i téma, které bude vyučovat v rámci potřeb žáků a školy.

Vzhledem k volnosti, kterou tyto vzdělávací programy dávají učiteli i škole, je dobře, že v rámci těchto programů je přesně definováno, jaké úrovně vzdělání musejí žáci v jednotlivých ročnících svého studia dosáhnout. Zároveň si ale myslím, že pokud hudební výchovu nebude vyučovat pedagog, který bude vynikajícím psychologem a metodikem, a nebude mít všestranné hudební dovednosti, požadavky současné koncepce hudební výchovy se nenaplní.

5 SOUČASNÉ UČEBNICE HUDEBNÍ VÝCHOVY

V této kapitole bych chtěl analyzovat současné učebnice hudební výchovy, podle kterých se dnes na našich školách vyučuje. Cílem této kapitoly je tedy analýza učebnic hudební výchovy pro pátý a šestý ročník základních škol na základě současné koncepce hudební výchovy, tedy z hlediska RVP. Cílem této kapitoly je zhodnotit, jak současné učebnice vyhovují současné koncepci hudební výchovy.⁹⁹

5.1 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 5. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY

První učebnicí, kterou chci analyzovat je učebnice *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. Tato učebnice byla vydána Státním pedagogickým nakladatelstvím v roce 2001, autorkou je Marie Lišková a učebnice je schválena MŠMT ČR. Učebnice patří do řady učebnic pro základní školy od 1. – 9. ročníku.

Na začátku této učebnice je úvod pro žáky pátých tříd, kde je autorka seznamuje s náplní učebnice a s tím, co je bude v tomto roce čekat. Obsah této učebnice je pak dělen na jednotlivé kapitoly, kdy název každé kapitoly je tvořen podle obrazných pojmenování, která se týkají daného hudebního tématu, které má být probíráno. Nesou například názvy: *Vzpomínky, Mosty, Na Moravě, Domov, V cizině*. Toto dělení vyhovuje RVP i ŠVP. Učitel může vybrat jakoukoliv kapitolu pro výuku, podle toho, jakému tématu se chce ve výuce věnovat.¹⁰⁰

V každé kapitole nechybí zastoupení činností poslechoých, pohybových a pěveckých. Každá kapitola je vždy doplněna v souvislosti s těmito činnostmi o základy hudební nauky. Součástí učebnice je také poslechový CD disk, na kterém jsou nahrány skladby, které tato učebnice obsahuje, jako hudební ukázky. Tato náplň jednotlivých kapitol vyhovuje požadavkům RVP. Požadavky v RVP pro výuku hudební výchovy jsou děleny na vokální a instrumentální činnosti, poslechové činnosti a hudebně-pohybové činnosti.¹⁰¹

Tato učebnice splňuje požadavky z RVP. Dle RVP by měl žák na prvním stupni zvládnout:

1) Zpěv lidových a umělých písní. Téměř v každé kapitole této učebnice je zastoupena lidová píseň. Kritérium učebnice splňuje.

⁹⁹ Viz kapitola č. 4.2.

¹⁰⁰ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. Dotisk 1. vydání. Praha: SPN, 2001.

¹⁰¹ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. Dotisk 1. vydání. Praha: SPN, 2001.

- 2) Soustředit se na poslech jednoduché skladby. Učebnice obsahuje zvukový disk CD, který obsahuje krátké skladby volené v rámci tématu jednotlivých kapitol. Kritérium učebnice splňuje.
- 3) Správně dýchat. Toto kritérium by měl hlídat učitel při zpěvu každé písně. Cvičení na správné používání dechu tato učebnice neobsahuje.
- 4) Měnit pohyb podle rytmických změn a umět propojit svůj pohyb s hudbou. Toto kritérium učebnice splňuje. Učebnice obsahuje cvičení na pohybový doprovod písně.
- 5) Doprovodit píseň na rytmické hudební nástroje. Toto kritérium učebnice také splňuje. Učebnice obsahuje několik cvičení, která jsou zaměřena na instrumentální doprovod písně.¹⁰²

5.1.1 HODNOCENÍ UČEBNICE

Tato učebnice vyhovuje současné koncepci hudební výchovy. Učitel si v rámci výuky může z této učebnice vybrat takové hudební tvořivé činnosti, které potřebuje uplatnit v rámci výuky a v rámci daného tématu. Opět musí dbát především na aktivizaci žáků, na jejich všestranný hudební rozvoj a na spontánní projevy.

Žáci jsou při práci s touto učebnicí vedeni k tvořivé práci. Učebnice obsahuje velké množství různých cvičení. Tato cvičení jsou zaměřena například na rytmizaci říkadelských říkadel, na různé hry a na rytmické doprovody písní, kde žák může projevit svoji originalitu a spontánnost. Můžeme si všimnout, že učebnice opravdu vede žáka k hudebním činnostem.

Učebnice také vyhovuje požadavkům, které jsou uvedeny v RVP pro pátý ročník základní školy. Tyto požadavky jsou zmíněny výše v kapitole 5.1.¹⁰³

5.2 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Tato učebnice je také schválena MŠMT ČR a patří do stejné řady těchto učebnic jako učebnice *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. Učebnice byla vydána Státním pedagogickým nakladatelstvím v roce 2001.

Vzhledem k požadavkům, které jsou uvedeny v RVP pro druhý stupeň, by měla učebnice obsahovat tato cvičení:

¹⁰² LIŠKOVÁ, Marie. Hudební výchova pro 5. ročník základní školy. Dotisk 1. vydání. Praha: SPN, 2001.

¹⁰³ Viz kapitola 5.1.

- 1) Interpretování lidových a umělých písní. Toto kritérium učebnice splňuje. Obsahuje různé lidové a umělé písně, které jsou určeny ke zpěvu.
- 2) Doprovod písně pomocí ostinata. Toto kritérium učebnice nesplňuje.
- 3) Poslech skladeb většího rozsahu. Toto kritérium učebnice splňuje. Součástí učebnice je zvukový disk CD, který tyto skladby obsahuje.
- 4) Rozpoznávání různých hudebních žánrů. Toto kritérium učebnice částečně splňuje. Různé hudební žánry učebnice uvádí, není jich však mnoho.
- 5) Rozpoznávání nástrojů symfonického orchestru. Toto kritérium učebnice nesplňuje. Nástroje symfonického orchestru v učebnici uvedeny nejsou.
- 6) Znat vybrané hudební skladatele a jejich díla. Toto kritérium učebnice splňuje. Učebnice obsahuje krátké životopisy skladatelů. V rámci těchto životopisů jsou uvedena jejich díla.¹⁰⁴

5.2.1 HODNOCENÍ UČEBNICE

Můžeme si všimnout, že učebnice částečně vyhovuje současné koncepci hudební výchovy. Tedy částečně vyhovuje požadavkům, které jsou uvedeny v RVP pro druhý stupeň.¹⁰⁵

Co se týká vedení žáků k rozmanitým hudebním činnostem a celkově k jejich rozvoji, na konci každé kapitoly této učebnice je pod čarou uveden námět na činnost. V těchto námětech jsou uvedeny různé hudební činnosti, které může učitel využít a žáci jsou tak vedeni k tvořivé práci. Například je zde uvedena činnost, při které si žáci mohou vyzkoušet vytvořit vlastní partituru ke skladbě a skladbu doprovodit na Orffovy rytmické nástroje. Jsou zde uvedeny i další hudebně tvořivé činnosti.

Vzhledem k přílišné teorii a malému počtu podnětů k tvořivé činnosti může být tato učebnice nahrazena učebnicí *Hudební výchova pro 6. a 7. ročník ZŠ a odpovídající ročníky gymnázia*. Tuto učebnici vydalo nakladatelství Fraus v roce 2013. Učebnice odpovídá požadavkům současné koncepce hudební výchovy.

¹⁰⁴ CHARALAMBIDIS, Alexandros, HURNÍK, Lukáš, CÍSAŘ, Zbyněk, PILKA, Jiří, MATOŠKA, Dalibor. Hudební výchova pro 6. ročník základní školy. 1. vydání. Praha: SPN, 1998.

¹⁰⁵ Viz blíže: AUTORSKÝ KOLEKTIV. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Praha: VÚP, 2005.

5.3 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. – 7. ROČNÍK ZŠ A ODPOVÍDAJÍCÍ ROČNÍKY VÍCELETÝCH GYMNÁZIÍ

Učebnici *Hudební výchova pro 6. – 7. ročník základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií* vydalo Nakladatelství Fraus v roce 2013. Tato učebnice je schválena MŠMT ČR.

Učebnice je zpracována v souladu s RVP. Součástí učebnice je příručka pro učitele, zpěvník s instrumentálními doprovody, mp3 nahrávky ke zpěvníku s instrumentálními doprovody, audionahrávky Flexibooks ke zpěvníku s instrumentálními doprovody a karaoke ke zpěvníku s instrumentálními doprovody. Tato učebnice odpovídá všem požadavkům, které jsou uvedeny v rámcovém vzdělávacím programu pro šestý a sedmý ročník základní školy.¹⁰⁶

5.3.1 HODNOCENÍ UČEBNICE

Tato učebnice byla vydána v souladu s RVP, odpovídá tedy požadavkům, které jsou uvedeny pro šestou a sedmou třídu základní školy. Učebnice vyhovuje i požadavkům současné koncepce hudební výchovy.

Žák je s pomocí této učebnice prostřednictvím učitele veden k rozvoji svých hudebních dovedností. Cvičení obsažená v této učebnici vedou k aktivizaci žáků, obsahují rozmanité tvořivé hudební činnosti, umožňují žákům rozvoj v improvizaci a pomáhají učitelům naplnit hlavní požadavek současné koncepce – aktivita má vycházet především od žáků. V této učebnici jsou různá cvičení, například na hry s předehrou. Zde je žákovi zahrána pouze předehra ze známé písně, žák se má naladit na správné tempo a zazpívat začátek této písně. Po tomto úvodu si má zkusit představit pouze podle předehry hudbu, která následuje, a má se pokusit tuto hudbu ztvárnit pohybem. Jako poslední bod tohoto cvičení je úkol. Žák má vymyslet a zahrát vlastní předehru k písni *Nezacházej slunce* na rytmické nástroje. V tomto duchu jsou i ostatní cvičení v této učebnici a učitel může vybírat z velkého množství těchto cvičení.¹⁰⁷

Učebnice je opravdu velmi dobrá, můžeme si všimnout, že žák je opravdu cíleně veden k vlastní tvořivosti a k vlastním projevům.

¹⁰⁶ ŠEDIVÝ, Jakub, ROHLÍKOVÁ, Lucie. *Hudební výchova pro 6. – 7. ročník základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2013.

¹⁰⁷ ŠEDIVÝ, Jakub, ROHLÍKOVÁ, Lucie. *Hudební výchova pro 6. – 7. ročník základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2013.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývá procesem vzniku současné koncepce hudební výchovy v českém vzdělávacím systému. Cílem této práce bylo popsat proces od počátků výuky hudební výchovy v našich dějinách, popsat kulturní, historické a další okolnosti, které tento proces ovlivňovaly a jsou s ním úzce spjaty. Cílem bylo dojít k současné koncepci hudební výchovy, popsat ji a zhodnotit ji.

Proces vzniku současné koncepce hudební výchovy byl dlouhodobý a složitý. Podoba hudební výchovy se podřizovala společenským potřebám v různých obdobích historie naší země. Přímé směřování k moderní, aktivní a tvořivé podobě hudební výchovy probíhalo v užším slova smyslu až ve dvacátém století. Toto směřování souviselo s rozvojem vědecké psychologie a pedagogiky. Souviselo také s novými přístupy ke vzdělávání dětí.

Zpracovávání tohoto tématu pro mě bylo velice přínosné a zajímavé. Dozvěděl jsem se spoustu nových věcí. Byl jsem překvapen délkou a složitostí popisovaného procesu. Překvapilo mne hlavně to, že počátky výuky hudební výchovy sahají až do doby Cyrila a Metoděje. Předzvěst a náznaky současné koncepce hudební výchovy jsem se snažil hledat již od jejich doby. Problémem při zpracovávání této práce pro mne byla délka procesu. Bylo velmi těžké vyhodnotit, co je v rámci tohoto procesu důležité.

Zásadní literaturou při zpracovávání této práce pro mne byla publikace od Vladimíra Gregora a Tibora Sedlického – *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Autoři v tomto díle popisují dějiny hudební výchovy od samotného počátku do konce dvacátého století, což bylo při vypracovávání této práce klíčové. Dále pro mne byla velmi přínosná publikace od Františka Sedláka – *Nové cesty hudební výchovy*. V této publikaci autor popisuje současnou koncepci hudební výchovy. Při zkoumání současné koncepce hudební výchovy jsem také vycházel z *rámcově vzdělávacích programů*, které vydalo MŠMT ČR, a vycházel jsem také ze *školních vzdělávacích programů*, které vydávají jednotlivé školy.

Na závěr této práce jsem analyzoval učebnice, které se v současné době používají při výuce hudební výchovy. Popsal jsem činnosti, které jsou obsaženy v těchto učebnicích, a celkově jejich náplň. V rámci analýzy jsem také popsal, jak tyto učebnice vyhovují současné koncepci hudební výchovy. Tato část práce pro mne byla velmi přínosná, protože jsem se seznámil s učebnicemi, podle kterých možná sám jednou budu učit.

RESUMÉ

Tato bakalářská práce popisuje proces vzniku současné koncepce hudební výchovy v českém vzdělávacím systému. Jejím cílem je popsat tento proces a všechny okolnosti, které se ho týkají.

V závěru této práce je popsána a zhodnocena současná koncepce hudební výchovy. Tato práce také obsahuje analýzu současných učebnic, které se využívají pro výuku hudební výchovy.

Summary

This bachelor thesis describes origin of the current approach of music education in the Czech educational system. Objective of this bachelor thesis is to describe this origin and all circumstances which concerns it.

In the end of this bachelor thesis is described and evaluated the contemporary concept of music education. This thesis also includes analysis of contemporary textbooks of music education.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ**Seznam použité literatury:**

ASOCIACE HUDEBNÍCH UMĚLCŮ A VĚDCŮ – TC OSTRAVA. Dějiny hudební výchovy: osobnosti, instituce, koncepce. Ostrava: Monatex, 1996. 237 s. ISBN 80-85780-72-0.

AUTORSKÝ KOLEKTIV. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: VÚP, 2007. 104s.

AUTORSKÝ KOLEKTIV. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Praha: VÚP, 2005. 92 s.

GREGOR, Vladimír, SEDLICKÝ, Tibor. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. 2. doplněné vydání. Praha: Editio Supraphon, 1990. 282 s. ISBN 80-7058-131-X.

CHARALAMBIDIS, Alexandros, HURNÍK, Lukáš, CÍSAŘ, Zbyněk, PILKA, Jiří, MATOŠKA, Dalibor. Hudební výchova pro 6. ročník základní školy. 1. vydání. Praha: SPN, 1998. 128 s. ISBN 80-7235-52-8.

KOVAŘÍK, Vladimír. Vývoj hudební výchovy na českých školách. Praha: SPN, 1960. 116 s.

LIŠKOVÁ, Marie. Hudební výchova pro 5. ročník základní školy. Dotisk 1. vydání. Praha: SPN, 2001. 136 s. ISBN 80-7235-050-1.

NĚMEČEK, Jan. Jakub Jan Ryba: Život a dílo. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1963. 364 s.

POLEDŇÁK, Ivan. Hudba jako problém estetiky. Praha: Karolinum, 2006. 287 s. ISBN 80-246-1215-1.

POLEDŇÁK, Ivan. Populární hudba a škola: Sborník příspěvků z konference v Praze 10. – 12. května 1999. Vydáno s podporou nadace Český hudební fond. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2000. 148 s. ISBN 80-7290-013-7.

SEDLÁK, František. Nové cesty hudební výchovy. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1977. 284 s.

SLAVÍKOVÁ, Marie, KODEJŠKA, Miloš. Teorie a praxe hudební výchovy. Sborník z konference českých a slovenských doktorandů a pedagogů hudebního vzdělávání. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2009.

ŠEDIVÝ, Jakub, ROHLÍKOVÁ, Lucie. Hudební výchova pro 6. – 7. ročník základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2013. 88 s. ISBN 978-80-7238-901-8.

TESAŘ, Stanislav, VEREŠ, Jozef. Hudební výchova v procesu formování vědomí mládeže socialistické společnosti, materiály z konference o aktuálních otázkách hudební výchovy konané 6. – 8. listopadu 1984 v Nitře. Praha: Česká hudební společnost, 1986.

ZÁKLADNÍ ŠKOLA PRACHATICE VODŇANSKÁ. Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání. Prachatice: Základní škola Prachatice Vodňanská. 366 s.

Seznam internetových zdrojů:

Harmonogram, MŠMT ČR. In: *MŠMT ČR* [online]. Copyright 2013 [cit. 20. 04. 2018].

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/harmonogram>.

Kurikulární reforma - Wiki. In: Wiki - Wiki [online].

Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/K/Kurikulární_reforma.

O RVP a ŠVP. In: infoabsolvent.cz [online].

Dostupné z: <http://www.infoabsolvent.cz/Rady/Clanek/7-0-13>.